

**थरूहट तराई पार्टी नेपाल,
चुनावी घोषणा पत्र
२०७०**

आत्मनिर्णयको अधिकार सहित एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचानको आधारमा संघीय प्रदेश र सबै जाति, धर्म र समुदायको पहिचान, आत्मसम्मान, अधिकार, विकास र न्यायका लागि

थरुहट तराई पार्टीको प्रतिबद्धता पत्र

आदरणीय दिदीबहिनी तथा दाजुभाइहरु,

राष्ट्रिय अखण्डता, राष्ट्रिय स्वाधिनता, सार्वभौमसत्ता, आत्मसम्मान, पहिचान, अधिकार र न्यायका लागि ऐतिहासिक थरुहट आन्दोलनमा जीवन उत्सर्ग गर्ने अमर वीर शहीदहरु कमल चौधरी, विपिन खड्का क्षेत्री, प्रकाश चौधरी, राम प्रसाद चौधरी र धनबहादुर थनेत सहित नेपालको जातीय मुक्ति, स्वतन्त्रता र संघीय नेपालको परिकल्पना सहित गरिएको २०६२/०६३ को जनआन्दोलन र न्याय, समानता र अधिकारका खातिर जीवन आहुती प्रदान गर्ने ज्ञात अज्ञात शहीदहरुप्रति श्रद्धा सुमन सहित श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछौं। साथै आन्दोलनलाई राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा स्थापित गराउन अतुलनीय योगदान पुऱ्याउनु भएका अंग भंग, घाईते तथा थरुहट तराईवासीहरुको उच्च कदर र सम्मानका साथ अभिवादन गर्दछौं “जय थरुहट”।

भौगोलिक रूपमा नेपाल एकीकरण भएपनि विभिन्न जाति, वर्ग, लिंग र क्षेत्रबीच आत्मिय र भावनात्मक रूपमा एकीकरण प्रयास नै गरिएन। सामन्ती शासकहरुले यहाँको बहुजाति, बहुभाषा, बहुधर्म, बहुसंस्कृति, बहुभेषभूषालाई स्वतन्त्र, अखण्ड र सार्वभौम नेपालको गहनाको रूपमा स्वीकार्न सकेनन्, समस्याको रूपमा लिएको कारण उत्पीडक र उत्पीडित समुहकरण गरिएको अवस्थालाई चिर्दै विभेद् रहीत समुन्नत र समृद्ध समाज निर्माण गर्ने महान लक्ष्यका साथ,

पुराना राजनैतिक दलहरुले आदिवासी जनजाति, दलित, मधेसी, पिछडावर्ग र मुस्लिमहरुलाई प्रलोभनमा पारी भोट बैंकको रूपमा प्रयोग गर्न सस्ता नारा दिने, लोभ लालच देखाउने र कतिपय अवस्थामा डरधम्की दिई आफ्नो हितमा दुरुपयोग गर्ने गरेको यथार्थलाई जरैबाट निर्मूल गरी आदिवासी, जनजाति, दलित, मुस्लिम, ब्राह्मण, क्षेत्री, मधेसी लगायत सबैलाई समेट्दै उनीहरुकै अगुवाईमा अघि बढ्ने प्रणका साथ, ठूला दलमा आदिवासी जनजाति, दलित, मधेसी, मुस्लिम, आदि जातीय तथा धार्मिक समुदायबाट प्रतिनिधित्व गर्ने सांसद र/वा सभासदहरुले स्वतन्त्रता पूर्वक आ-आफ्नो जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिंग र समुदायका मुद्दाहरु सशक्त रूपमा उठाउन नपाएको यथार्थता दिनको घामसरी छर्लङ्ग रहेको अवस्थाबाट मुक्त गराई उनीहरुको आवाज निर्वाध रूपमा उठान गर्ने गराउने आत्मिय प्रणका साथ,

तराईका धरतिपुत्र आदिवासी थारु लगायत विभिन्न जातिय, धार्मिक र भाषिक समुदाय साथै पहाड र हिमालका आदिवासी, दलित लगायत अन्य समुदायसित गरेको विभिन्न सम्झौताहरु नयाँ संविधान, विभिन्न ऐन कानून तथा नियमहरुमा सम्बोधन गर्ने गराउने योजनाका साथ, मानव अधिकार सम्बन्धि संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि, अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि नं. १६९,

आदिवासी जनजातिहरूको अधिकार सम्बन्धि संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणा पत्र, सि.वि.डि.कन्भेन्सन १९९२ लगायत अन्तरराष्ट्रिय घोषणा पत्र र महासन्धीहरूले सुनिश्चित गरेका आदिवासी जनजातिहरूका हक र अधिकारलाई सूचिबद्ध गराउने निक्यौलका साथ, सिमित व्यक्तिगत स्वार्थका लागि देश र जनताको आत्मसम्मान र गौरवलाई निर्लज्जताका साथ बन्धक राखी देशी विदेशी शक्तिकेन्द्रको गुलामी गर्ने कथित ठूला दल र उनीहरूको ब्राह्मणवादी सोंच चिन्तन र प्रवृत्ति बोकेको नेतृत्व पंडतीको चिर हरण गर्दै नेपाल र नेपालीको उच्च सम्मान र गौरवमय गाथालाई कुनै पनि मूल्यसित नभुकी सदा उच्च स्थानमा सुशोभित गराई राख्ने दृढ अटोटका साथ,

केन्द्रीकृत राज्य संयन्त्र र केन्द्रीकृत राजनैतिक दलको अनुदारवादी कार्यशैली र सामन्ति सोंचबाट उन्मुक्त गराई संघीय नेपालको प्रदेशानुकुल राजनैतिक दल नै जनताको इच्छा, चाहना, आवश्यकता र प्रार्थमिकतालाई साथमा लिई अगाडि बढ्ने विश्वव्यापी मान्यतालाई हृदयङ्गम गर्दै, स्वतन्त्रता, समानता, सामाजिक न्याय र सहभागितामूलक एवम् सहमतिय तथा साभेदारी प्रणालीको सिद्धान्तमा आधारित लोकतन्त्रिक गणतन्त्र एवम् संघीय समाजवादलाई मार्गदर्शक सिद्धान्त स्वीकार्दै पार्टीको सम्पूर्ण संगठनात्मक जीवनमा लोकतान्त्रिक सिद्धान्त स्वीकार गर्दै सामुहिक नेतृत्वको परिपाटीलाई स्थापित गर्दै,

नेपाली जनताको चाहना, प्राथमिकता र आवश्यकतालाई आत्मसाथ गर्दै आत्मनिर्णयको अधिकार सहित एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचानका आधारमा स्वायत्त प्रदेश स्थापना गर्ने निर्दिष्ट लक्ष्य र उद्येश्य हासिल गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय राजनीतिक परिस्थितिलाई विश्लेषण सहित जनतामा आधारित, सुसंगठीत, एकताबद्ध, अनुशासित, अग्रगामि एवम् क्रान्तिकारी राजनीतिक शक्तिको रुपमा नयाँ राजनैतिक दल “थरुहट तराई पार्टी नेपाल” स्थापना गरी २०७० सालको संविधान सभाको दोश्रो चुनावका लागि चुनावी घोषणा पत्र जारी गर्दछौं ।

ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय परिस्थिति

(क) ऐतिहासिकता

नेपाल एकीकरण हुनुभन्दा पहिले यहाँ साना ठूला जातिय स्वशासित प्रदेशहरू थिए, तिनलाई राष्ट्र भनिन्छ । ती राष्ट्रहरू राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक लगायत सबै खाले गतिविधि गर्न सक्षम र स्वतन्त्र थिए । पछि, नेपालको भौगोलिक एकीकरण गरियो, तर जातिय, भाषिक, धार्मिक र आत्मसम्मानको महान एकीकरण हुन सकेन । तात्कालिन शासकहरूको अकर्मन्यताका कारण बृहत्तर नेपाल खुम्चिएको छ । करिव अठारौं शताब्दीदेखि निरन्तर कथित उच्च जाति र वर्गको हातमा नेपालको राज्यसत्ता र राष्ट्रिय श्रोत कब्जामा छ । सत्तामा रहेकाहरूको इतिहास बढाई चढाई गरी लेखियो, तर सत्ता बाहिर रहेकाहरूको इतिहास लेख्ने कुरा त टाढाको कुरा, भएका दस्तावेज र ऐतिहासिक धरोहरहरूलाई समेत ध्वस्त पार्ने काम भयो । जसको कारण हिंजोका श्रोतसाधनले सम्पन्न थारु, मगर, तामाङ, राय, लिम्बु, आदि जातिय

समुदाय क्रमशः गरिव, निमुखा र सरकारी पहुँचबाट बन्चित हुँदै गई रहेका छन् । राजनीतिक शक्ति उनीहरूको हातबाट गुम्दै गएको अवस्था छ । प्रहरी र प्रशासनलाई पुनरगठनको नाममा कथित उच्च जातिको हातमा सिमित पार्ने काम भएको छ । १०४ वर्षे जहानिया राणा शासन, ३० वर्षे निरंकुश पञ्चायती व्यवस्था, १४ वर्षे कथित प्रजातन्त्र र **करिव ८ वर्षे कथित लोकतन्त्र केवल शासक जातिको लागि छाडातन्त्र भयो**, सरकारी श्रोत साधनमा सीमित जाति र वर्गकाले ब्रम्हलुट मच्चाए, र बहुसंख्यक जनता (आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेसी, पिछडावर्ग, महिला, आदि) शोषण, दमन र उत्पीडनको सिकार बन्नु पऱ्यो र परिरहेको छ ।

ठूला राजनैतिक दल उनै कथिक शासक जातिको नेतृत्व र कब्जामा छ । कतिपय कथित शासित जाति उनै दलका भोलबोकुवा छन् । कोही नबुभ्नेर गुलामी गर्दैछन् भने कोही व्यक्तिगत स्वार्थका लागि जीहजुरी गर्दैछन् । अर्कोतर्फ सरकारी संयन्त्रमा पनि उनै कथित शासक जातिको पूर्ण नियन्त्रणमा छ । सेना, प्रहरी, निजामति सेवा, न्याय, कुटनैतिक नियोग, उद्योग, व्यापार सबै उनीहरूकै कब्जामा छ ।

माथि सबै दासताका जन्जिर तोड्नका लागि धरतिपुत्र आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेसी र महिला सबै सडकदेखि सदनसम्म आन्दोलनमा छन् । थरुहट तराई पार्टी नेपाल पनि थरुहट भूगोल र यहाँका नेपालीहरूको पहिचान, आत्मसम्मान, अधिकार, **विकास र न्यायका लागि आन्दोलनमा छ । यिनै जायज र न्यायपूर्ण माग तथा सवालहरूलाई संघीय नयाँ नेपालको संविधानमा संस्थागत गराउनका लागि थरुहट तराई पार्टी नेपाल प्रतिवद्ध रहदै दोश्रो संविधान सभाको चुनावी मैदानमा होमिएका छौं ।**

(ख) राष्ट्रिय परिस्थिति

जनआन्दोलन २०६२/०६३ को जनादेश अनुसार संविधान सभाबाट संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक नयाँ नेपालको संविधान लेखन तथा स्थायी शान्ति प्रक्रियालाई तार्किक निश्कर्ष पुऱ्याउन दिएको जिम्मेवारीलाई नेपालका राजनीतिक दलहरू सत्ता समीकरण तथा कुर्सीको लोलुपतामा अल्भ्नेर जनादेशलाई लत्याई संविधान लेखनको कार्यभार पूरा गर्न चाहेनन, सकेनन् ।

दुई वर्ष दिइएको समयवधिमा संविधान बनाउन नसकेर आफ्नो कार्यावधि आफै थपेर चार वर्षमा पनि संविधान बनाउन नसकी जनताका माभ् विश्वास गुमाई नाङ्गी सकेका सभासदहरू लाचार भई जनताका माभ् एक अर्कामा आरोप प्रत्यारोप गर्दै तिनै दलको खोल ओढेर संविधान सभाको अर्को चुनावमा आएका छन् ।

आफैले सार्वजनिक गरेको चुनावी घोषणा पत्रभन्दा सयौं कदम पछ्यडि हटेर संघीयताको कुरालाई बखेडा बनाएर संविधान नबनाई देश र जनतालाई दिग्भ्रमित गर्दै थप संकट र संक्रमणमा पुऱ्याउने दलहरू पुनः लालीपप लिएर चुनावमा मत माग्दैछन् ।

अधिल्लो संविधान सभामा सभामुख लगायत २१९ जना आदिवासी जनजाति सभासदहरूको निर्णायक (एक तिहाई) प्रतिनिधित्व हुँदा पनि पार्टीको हवीपका कारण आदिवासी जनजातिहरूको

हक र अधिकारको सवालमा खासै भूमिका खेल्न सकेनन्, पाएनन् । दलित र मुस्लिम सभासदहरुको पनि उही हविगत रह्यो ।

नेपालमा एउटा शक्ति, संविधान सभाको चुनाव हुन नदिने र २०४७ कै संविधान ब्यूँताउने तयारीमा लागेको छ । अर्कोतर्फ केही राजनैतिक शक्ति संविधान सभा मार्फत संविधान बन्दैन भन्ने तर्फ अगाडि सारी सडकबाट संविधान बनाउन उद्दत छ ।

यही भूराजनैतिक अवस्थाको बीचबाट कथित ठूला दलको बहुरूपि भोला लुरे तालले बोकेर होइन, स्वतन्त्र, सार्वभौम र स्वाभिमानका साथ आफ्नै भोला काधमा बलियो गरी भिरेर आफ्नो अधिकार लेख्न स्वयं सरकार र संविधान सभामा पुग्नु पर्दछ भन्ने योजना, हिम्मत र उत्साहका साथ उदीयमान दलहरु ध्वजामान भएका छन् । त्यसमध्ये सबैभन्दा भरपर्दो, विश्वासिलो, खोजेको र रोजेको “थरुहट तराई पार्टी नेपाल” हो ।

(ग) अन्तरराष्ट्रिय परिस्थिति

जातीय मुक्तिको लडाई विश्वभर नै सशक्त रुपमा फैलिएको छ । अफगानिस्तान, भारत, श्रीलङ्का, पाकिस्तान, वर्मा, लिविया, कोसोवो, इथियोपिया, रुवाण्डा, नाइजेरिया, इजराइल, कोलम्बिया, इस्टिमोर, क्रोसिया समेत सशस्त्र युद्धबाट अछुतो छैन । यस प्रकारले शासक वर्ग आदिवासीहरुलाई विश्वभरी नै उत्पीडनमा पाउँ आएको स्थिति छ । आदिवासीहरुको पहिचान दिनानुदिन लोप बनाउने क्रम बढ्दो छ । फलस्वरूप राज्यको निर्णायक तहमा जहाँ पनि गैर आदिवासीको वर्चस्व कायम देखिन्छ । विश्वभर चल्ने दमन, जातीय उत्पीडन कै स्वरूपमा छन् र सशस्त्र युद्ध कही न कही जातीय मुद्दासँगै जोडिएर आएको हुन्छ । तसर्थ राजनीतिक हिसाबले वर्गीय आन्दोलन सञ्चालन गर्ने विचारले समेत जातीय मुद्दालाई अलग ढङ्गले विश्लेषण गर्न सकेको देखिदैन तर फरक यति हो कि वर्गीय मुद्दा समाधान गर्ने प्रक्रियामा जातीय मुद्दालाई गौण ठानेर जाने आँट कसैबाट पनि अब नहुने प्रष्ट भईसकेको छ । त्यसैले जातीय स्वायत्तको चरित्रलाई सम्बोधन गर्न दवाव राज्यलाई दिइरहेको छ ।

विश्वभर आदिवासीहरुले उठाएको आन्दोलनको बलमा संयुक्त राष्ट्रसंघले समेत आफ्नो मातहतमा आदिवासी स्थायी मञ्च गठन गरेको छ । आदिवासी अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघिय घोषणापत्र विभिन्न देशहरुले अनुमोदन गरिसकेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि १६९, विश्वका विभिन्न राष्ट्रले अनुमोदन गरिसकेको अवस्था छ । नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि नं. १६९ लाई २०६४ भाद्र ५ मा अनुमोदन गरिसकेको छ । त्यसैले यो महासन्धि र आदिवासी अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघिय घोषणापत्रले आदिवासीहरुलाई दिइएको अधिकार सरकारले अक्षरस कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ र नयाँ संविधानमा तीअधिकारलाई सम्बोधन गराउने हाम्रो अग्रणी भूमिका हुनेछ ।

(अ) घोषणा पत्रका मुख्य बिषय वस्तु/दर्शनहरू

(क) पूर्ण समानुपातिक लोकतान्त्रिक अभ्यास

सबै जाति, धर्म, वर्ग र समुदायको पहिचान, आत्मसम्मान, अधिकार र न्यायलाई सुनिश्चित गर्नको लागि पूर्ण समानुपातिक लोकतान्त्रिक अभ्यासलाई कडाईका साथ लागू गरिनेछ। यो अभ्यास शासन सत्ता संचालन, सरकारी सार्वजनिक सेवामा नियुक्ति, राजनैतिक दल संचालन लगायतका सबै निकायहरूमा लागू गरिनेछ।

नागरिकले नागरिककोलागि नागरिकद्वारा बहुदलिय प्रतिस्पर्धाबाट निर्वाचित प्रतिनिधिद्वारा गरिने शासन प्रणाली लोकतान्त्रिक अभ्यासको एउटा ज्वलन्त उदाहरण हो। यस प्रणालीमा अद्यावधिक रुपमा जनप्रतिनिधि चयन गर्ने प्रणालीले निरन्तरता पाउनेछ। कुनै बादसँग कुनै सरोकार नराखी विशुद्ध जनचाहना, प्रार्थमिकता र बहुलतामा आधारित लोकतन्त्रलाई सधै बढावा दिने नीति रहनेछ। यसबाट समाजमा सबैले सबैको अस्तित्व स्वीकार्ने र सहअस्तित्वको विजारोपण हुनेछ।

(ख) संघीय समाजवाद

संघीय नेपालमा बन्ने प्रत्येक प्रदेशको आफ्नै प्रकृतिको विशेषता रहनेछ। यसर्थ “प्रत्येक प्रदेशको भूवनोट, ऐतिहासिक जातियता, उपलब्ध जनशक्ति तथा प्राकृतिक सम्पदा, कला, संस्कृति, आदिवासी ज्ञान, भौतिक पूर्वाधार, आदिको अधिकतम प्रयोग गरी समुन्नत प्रदेश निर्माण गर्दै धरतिपुत्र मूलवासीको अग्रधिकारका साथै प्रदेशमा बस्ने सबै जाति, धर्म, वर्ग र समुदायको शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, मानवअधिकार, आत्मसम्मान र पहिचानको सुनिश्चितता गर्नु “संघीय समाजवाद” हो।

थरुहटभित्रको समाजवाद र मगरात, तामाङसालिङ लगायतका प्रदेश भित्रको समाजवाद बीचमा धेरै कुरामा सामिप्यता भएपनि कुनै खास खास अवस्था र परिवेशमा फरक रहन्छ, जस्तै परम्परागत संगठन, कृषि उत्पादन र बजार व्यवस्था, आदि। यसै विविधताभित्रको सुन्दरतालाई अधिकतम सदुपयोग गरी समृद्ध नेपाल बनाउँदै लगिनेछ। यसले अति केन्द्रीत एकात्मक प्रणाली र छाडा स्वतन्त्रता दुबैलाई जनअनुमोदित ऐन कानून र परम्पराद्वारा व्यवस्थित गर्नेछ।

(ग) पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्व

सदियौदेखि एक जाति, धर्म र वर्गले सरकारी रोजगारी र श्रोतमा मच्चाई आएको ब्रम्हलुटलाई समुल अन्त्य गर्नको लागि संघीय नेपाल एवम् हरेक प्रदेशको सबै सरकारी संयन्त्र तथा निकायको प्रत्येक तहमा क्रमशः राष्ट्रिय एवम् प्रदेश स्तरको जातीय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्वको सबैधानिक व्यवस्था गरिनेछ। साथै महिलाहरूको लागि सोही जातिय समुहबाट कम्तिमा ३३ प्रतिशत अवसर सुनिश्चित गरिनेछ।

निजामति किताव खानाको विवरण अनुसार २०६३ सालको तथ्यांकमा सरकारी सेवामा

करिव १२ प्रतिशत जनसंख्या रहेको ब्राह्मणले ६० देखि ८० प्रतिशत, ५.८ प्रतिशत जनसंख्या भएको नेवारले करिव १५ प्रतिशत, १६ प्रतिशत जनसंख्या रहेको क्षेत्रीको करिव १३ प्रतिशत, र बाँकि ६६ प्रतिशत जनसंख्याले केवल १२ प्रतिशत समावेसी अवसर पाएको देखिन्छ। करिव ७ प्रतिशत जनसंख्या रहेको थारुले केवल ०.०७ प्रतिशत अवसर पाएको तथ्यांक छ। यसरी सरकारी रोजगारीमा रहेको असमानतालाई सुधार्दै सबै जाति, धर्म र वर्गको उपस्थिति र पहुँचलाई सुनिश्चित गर्न पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्व लागू गरिनेछ। यसलाई छिटो र प्रभावकारी बनाउन सकारात्मक विभेदकारी नीति समेतसँगै व्यवस्था गरिनेछ। यसबाट राज्यको सबै संयन्त्रमा सबै जाति, वर्ग र लिंगको उपस्थिति सुनिश्चित भई कुनै पनि जाति वा समुह राज्यबाट उपेक्षित छु वा छौं भन्ने अनुभूति गर्नेछैनन् र सबैलाई समान सूचना र अवसर प्राप्त हुनेछ। यसमा मुलुकमा सुशासन, अमन चयन, आत्मसम्मान र विकासले गति पाउनेछ।

जातिय रुपमा स्पष्ट पहिचान भएका जस्तै, थारु, मगर, गुरुङ, ब्राह्मण, क्षेत्री, आदि जातिय रुपमा, त्यसै सामुदायिक पहिचान भएका जस्तै, दलित, पीछडावर्ग, मधेसी, यसै धार्मिक पहिचान भएका जस्तै मुस्लिम, आदिको आधारमा बर्गिकरण गरी पूर्ण समानुतिक प्रतिनिधित्वको प्रणाली बनाई लागू गरिनेछ।

(घ) एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचानका आधारमा प्रदेश निर्माण

नेपालको वर्तमान एकात्मक र केन्द्रीकृत राज्य संरचनाको अन्त्य गरी, आत्मनिर्णयको अधिकार सहितको स्वायत्त प्रदेशहरू भएको संघीय नेपाल बनाईनेछ। संघीय नेपालमा प्रदेशहरू जातीय ऐतिहासिक पृष्ठभूमिका आधारमा बनाइनेछ। विकेन्द्रीत र स्वायत्तता सहितको अधिकार सम्पन्न स्थानिय निकायको व्यवस्था समेत गरिनेछ।

एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचानको आधारमा प्रदेशको नामाङ्कन र सिमाङ्कन गरिदा “समग्र थरुहट एक प्रदेश” लाई आधारमानी तीनवटा स्वायत्त प्रदेशहरू बनाइनेछन्। थरुहट प्रदेश भित्र भाषा र जनघनत्वको आधारमा क्षेत्र, इलाका, नगर, गाविस वा वडा स्तरको उपस्वायत्तताको अधिकार सुनिश्चित गरिनेछ। साथै यहाँ बसोबास गर्ने सबै जाति, धर्म, लिंग, वर्ग र भाषाको आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक, राजनैतिक, रोजगारी र आत्मसम्मानको अवसर प्रदान गरिनेछ। मुस्लिम, दलित, पिछडावर्ग, मुसहर लगायत अतिसिमान्तकृत समुदायको लागि विशेष अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ।

(आ) नयाँ बन्ने संविधानमा हाम्रो प्रतिबद्धता

१. हक अधिकारको व्यवस्था

१.१. राजनैतिक अधिकार

नेपाल र सम्पूर्ण नेपालीहरूको राष्ट्रियता, अखण्डता, आत्मसम्मान, परस्पर सद्भाव र समग्र विकासका लागि राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक, भाषिक रूपमा सिमान्तकृत, बहिष्करण साथै शोषण, दमन, उत्पीडनमा पारिएका यहाँका धरतिपुत्र आदिवासी, जनजाति, दलित, मधेशी, मुस्लिम र महिलाहरूलाई गाउँटोलदेखि तहगत रूपमा प्रदेश हुँदै केन्द्रीय सरकारसम्म राजनैतिक अग्राधिकारको संवैधानिक सुनिश्चितता गरिनेछ।

१.२. पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्वको हक

सदियौंदेखि एक जाति, धर्म र वर्गले सरकारी रोजगारी र श्रोतमा मच्चाई आएको ब्रम्हलुटलाई समुल अन्त्य गर्नको लागि संघीय नेपाल एवम् हरेक प्रदेशको सबै सरकारी संयन्त्र तथा निकायको प्रत्येक तहमा क्रमशः राष्ट्रिय एवम् प्रदेश स्तरको जातीय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्वको संवैधानिक व्यवस्था गरिनेछ। साथै महिलाहरूको लागि सोही जातिय समुहबाट कम्तिमा ३३ प्रतिशत अवसर सुनिश्चित गरिनेछ। जातिय पहिचान स्पष्ट भएकाहरूको सोही अनुसार जस्तै थारु, मगर, नेवार, तामाङ, गुरुङ, बाहुन, क्षेत्री। यसैगरी जातिय पहिचानभन्दा समुह वा धार्मिक पहिचान भएकाहरूको सोही अनुसार जस्तै दलित, मुस्लिम, आदि। यही सुत्रका आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरी लागू गरिनेछ।

१.३. महिला हक अधिकार

लिङ्गीय असमानता र पितृसत्तात्मक चिन्तनमा जकडिएको शासकीय मनोवृत्तिबाट सृजना भएको अपमानबाट मुक्त भई महिलाहरूलाई पुरुषसरह अधिकार सम्पन्न गराउन समानता र स्वतन्त्रताको लागि विशेष व्यवस्था गरिनेछ। कुनै पनि महिलाले आफु महिला भएको कारण विभेदमा पारिएको हिनताबोध गर्नु नपर्ने व्यवस्था गरिनेछ। पैतृक सम्पत्तिमाथि पुरुषसरह महिलाहरूको पनि समान अधिकार रहनेछ, साथै दाईजो प्रथालाई राज्यको कानूनद्वारा नै प्रतिबन्धित गरिनेछ। प्रत्येक नेपाली महिलाहरूलाई प्रजनन सम्बन्धि पूर्ण अधिकार हुने कानूनी व्यवस्था गरिनेछ। आफ्नो शारिरीक असमर्थता हुँदाहुँदै परिवारका कुनै पनि सदस्यको कर कापले जबर्जस्ती प्रजनन गर्न गराउन बाध्यता सृजना गर्न नपाउने कानूनी व्यवस्था गरिने छ। महिलाहरूलाई घरेलु हिंसाबाट सुरक्षा प्रदान गर्नका लागि संघीय र राज्यस्तरका सबै प्रशासन यन्त्रहरूलाई सजग तथा सचेत गराईनेछ।

१.४. मानव अधिकार

राष्ट्रिय तथा अन्तर राष्ट्रिय कानूनमा व्यवस्था गरिए अनुरूप मानवअधिकारका प्रावधानहरूको पूर्णप्रत्याभूति गराउने कानून निर्माण गरी लागू गरिनेछ। मानवअधिकार हनन तथा यसै प्रकृतिका घटनाहरू नियन्त्रण गर्नका लागि मानवअधिकार आयोगलाई निष्पक्ष तथा अधिकार सम्पन्न बनाईनेछ।

मानव अधिकारबाट बन्चित जाति, वर्ग र समुदायहरूको चेतना विकास, संयन्त्रमा सहभागिता र पहुँच साथै न्याय दिलाउन विशेष अभियान संचालन गरिनेछ ।

१.५. आदिवासी / मूलबासी अधिकार

आदिवासी अधिकार सम्बन्धि संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणा पत्र, अन्तरराष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि १६९, सीवीडी कन्भेन्सन १९९२ लगायत सबै महासन्धि तथा घोषणापत्रहरूमा उल्लेख भए अनुसारको आदिवासी अधिकार सुनिश्चित गराइनेछ । नेपाल सरकारले दुबै महासन्धिलाई धेरै वर्ष अघि नै अनुमोदन गरी सकेपनि कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारीबाट दिन दुई गुणा र रात चारगुणा गैरजिम्मेवार बन्दै गईरहेको अवस्था छ । यसर्थ यस्ता महासन्धीमा सुनिश्चित गरिएका सबै आदिवासी अधिकारलाई कानूनी रूपमा व्यवस्था गरी लागू गराउनु थरुहट पार्टीको जिम्मेवारी रहनेछ । केही प्रमुख प्रावधानहरू निम्नानुसार छन् ।

- (क) जल, जंगल, जमिन लगायत सम्पूर्ण प्राकृतिक श्रोत साधनमा आदिवासी जनजातिहरूलाई आआफ्नो थाँतथलोमा अग्राधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ । मूलबासी आदिवासीहरूको आ आफ्नो ऐतिहासिक थातथलोमा उनीहरूले मात्र जग्गा खरिद गर्न पाउनेछन्, र अन्य जातिले जग्गा खरिद गर्न पाउनेछैन, केवल भाडा (लिज) मा लिई प्रयोग गर्न पाउनेछ ।
- (ख) सम्पूर्ण आत्मनिर्णयको अधिकार दिईनेछ ।
- (ग) आदिवासी जनजातिहरूलाई आ-आफ्नो ऐतिहासिक थाँतथलो (प्रदेश, क्षेत्र, इलाका, नगरपालिका, गाविस वा वडा) मा राजनैतिक अग्राधिकार दिईनेछ ।
- (घ) ऐतिहासिक थाँतथलो, भाषा, संस्कृति, भेषभूषा, रहन सहन, आदिको संरक्षण प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- (ङ) आदिवासी ज्ञान, परम्परागत संगठन, आदिको स्वामित्व र संरक्षणमा कानूनी अधिकारको संबैधानिक सुनिश्चितता गरिनेछ । जस्तै, थारुहरूको बैडावा (जडीबुटी) ज्ञान, बरघरिया/भलमन्सा/महटाँवा/ककन्दार, कुलापानी चौधरी, गुरुवा प्रथा, आदि ।

१.६. मुस्लिमहरूको हकाधिकार

- (क) मुस्लिमहरूलाई राज्यको सम्पूर्ण निकाय तथा संयन्त्रको प्रत्येक तह र संरचनामा नेतृत्वदायी पद समेतमा जातिय जनसंख्याको आधारमा कानूनमा व्यवस्था गरी पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्वको हक हुनेछ । यसको लागि अलग्गै ऐन कानून बनाई तुरुन्त लागू गरिनेछ ।
- (ख) मुस्लिम बहुल रहेको स्वायत्त क्षेत्र, इलाका, नगर, गाउ वा वडा स्तरमा राजनैतिक अग्राधिकार प्रदान गरिनेछ ।
- (ग) मुसलमानहरूको हक अधिकारको लागि आयोग गठन गरिनेछ ।

१.७. प्रथाजनित कानूनी अधिकार

- (क) मुस्लिम, थारु लगायत अन्य समुदायहरूको प्रथाजनित कानूनलाई कानूनी मान्यता प्रदान गरिनेछ ।
- (ख) आदिवासी जनजाति र मुस्लिमहरूको परम्परागत न्याय प्रणालीलाई कानूनी मान्यता प्रदान गरिनेछ, र व्यवस्थित गर्न राज्यबाट श्रोत साधनको व्यवस्था मिलाइनेछ ।

१.८. अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, पछाडि पारिएका अधिकार

सीमान्तकृत भन्नाले आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य, राजनीतिक, जातीय, धार्मिक, भाषिक वा लैङ्गिक रूपमा राज्यद्वारा पछाडि पारिएका आदिवासी, जनजाति, दलित, मुस्लिम, पीछडावर्गलाई सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले अतिसीमान्तकृत एवं लोपोन्मुख जाति र समुदाय समेतलाई जनाउनेछ। यसैगरी अल्प संख्यक भन्नाले राज्य संचालनको मूलधारमा नरहेका समुदाय वा जाति जसको भाषिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, सामाजिक परम्परा पृथक रहेको र राजनीतिक, प्रशासनिक, आर्थिक लगायत सबै क्षेत्रमा राज्यद्वारा बन्चितकरण/बहिष्करणमा पारिएका तराईका आदिवासी, पहाड र हिमालका आदिवासी जनजाति समुदायलाई जनाउँदछ।

अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत तथा पछाडि पारिएकाहरू मानसिक, आर्थिक र मानवोचित विकासका लागि उनीहरूको जातिय जनसंख्याको अनुपातमा पाउने अवसरका साथै क्षतिपूर्ति सहितको थप अवसर संवैधानिक प्रदान गरिनेछ र उच्चतम शैक्षिक तहसम्म अनिवार्य निःशुल्क शिक्षा र योग्यता अनुसार रोजगारीको व्यवस्था गरिने छ। अल्पसंख्यकको लागि स्वायत्त प्रदेश भित्र विभिन्न तहको उपस्वायत्ता प्रदान गरिनेछ।

१.९. सूचनाको हकाधिकार

निश्पक्ष र स्वतन्त्र प्रेसको प्रत्याभूति र सम्मान गरिनेछ। प्रेसमाथि भईरहेको सबै प्रकारको हस्तक्षेप अन्त्य गरिनेछ। प्रेस तथा प्रकाशन संचालन गरेकै आधारमा कुनै पनि प्रेस तथा प्रकाशन माथि राज्यद्वारा अनाधिकृत हस्तक्षेप वा प्रतिबन्ध लगाइने छैन। सरकारी संचार माध्यमहरूमा सबै मातृभाषाहरूलाई समान रूपले स्थान दिईनेछ। देशको संविधान ऐन कानून, आदि सबै जातिको मातृभाषामा प्रकाशन गराईनेछ। साथै सरकारी पत्रपत्रिका र दस्तावेजहरूमा सबै जातिको मातृभाषालाई महत्व दिईने छ। प्रत्येक गाउँ गाउँमा आधुनिक हुलाक र सर्वसुलभ टेलीफोन सेवा अनिवार्य व्यस्था गरिने छ। नीजि क्षेत्रमा संचालित पत्रपत्रिका तथा संचार माध्यमलाई राज्य सरकारबाट अनुदान तथा सहयोग दिने व्यवस्था गरिने छ। अत्याधुनिक सञ्चारका उपकरण जडान गरी ग्रामिण, सहकारी तथा सामुदायिक रेडियो (एफ.एम.) र टेलीभिजन सेवालालाई पहिलो प्राथमिकता दिईने छ। कुनै पनि नेपाली जनतालाई सञ्चारको माध्यमको पहुँचबाट बञ्चित गरिने छैन। टेलिफोन र ईन्टरनेट सेवालालाई घर घरमा पुऱ्याईने छ।

विभिन्न जात जातिको मातृभाषामा प्रशारण गरिने उद्देश्यका साथ स्थापना हुने एफ.एम तथा टेलीभिजनका लागि राज्यद्वारा विशेष सहयोग प्रदान गरिनेछ। राज्यका अतिमहत्वपूर्ण सूचनाहरूलाई सबैले बुझ्न सकुन भन्ने उद्देश्यका साथ विभिन्न जात जातिको मातृभाषामा सूचना सम्प्रेषण गरिने व्यवस्था मिलाईनेछ। आमसंचारका सबै मिडीयाहरू (जस्तै मुद्रण, स्रव्य, दृश्य, अनलाईन) मा आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेशी, महिला लगायत पिछडावर्गको पहुँच तथा उपस्थिति एकदमै कमरहेको हुनाले मिडीयालाई समावेसी एवं सबैको पहुँच र सहभागीता हुनेगरी राज्यले विशेष व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। प्रेस काउन्सिल नेपाललाई समावेसी तथा संघीय संरचना अनुरूप विकेन्द्रीत गरी व्यवस्थापन गरिने छ। जसका लागि विशेष व्यवस्था

गरी कार्यान्वयन गरिने छ । पत्रकारहरूको जीऊधनको सुरक्षाको ग्यारेण्टी गर्दै निर्धक्कपूर्वक आमसंचारको जगतमा काम गर्न भयरहित वातावरणको सृजना गरिने छ ।

१.१०. धर्म सम्बन्धि व्यवस्था

नेपाल धर्म निरपेक्ष राज्य हुने छ । कसैलाई पनि धर्मको आधारमा भेदभाव गरिने छैन । सबै नागरिकहरूलाई आ-आफ्नो आस्था अनुसारको धर्म मान्ने स्वतन्त्रता हुने छ । धर्म मानिसको नितान्त व्यक्तिगत आस्था, विश्वास, मूल्य र मान्यता हो । यसर्थ सबै धर्मलाई समान अधिकार दिलाई धर्म निरपेक्ष राज्यको मर्म अनुसार व्यवहार गरिने छ । सबै धर्मलाई स्वतन्त्ररूपमा पालन गर्न, आचरण गर्न, प्रचार गर्न, प्रसार गर्न स्वतन्त्रता प्रदान गरिने छ । सबै धर्मावलम्बीहरूलाई धार्मिक गतिविधि गर्न राज्यबाट श्रोत सधान उपलब्ध गराइनेछ । यसको लागि सबै जातिय एवम् धार्मिक समुदायको प्रतिनिधित्व रहेको अलग्गै संयन्त्र निर्माण गरिनेछ ।

१.११. स्वायत्तता तथा आत्मनिर्णयको अधिकार

- (क) आधुनिक नेपालको राजनीतिक सीमाङ्कन हुनु भन्दा पहिले परापूर्व कालदेखि आदिम भूस्वामीका रूपमा बसोबास गर्दै आएका आदिवासी जनजातिहरू समुदायहरू हाल जहाँ र जुनसुकै रहे बसेका भए पनि आ-आफ्नो समुदायको समुचित राजनीतिक, सांस्कृतिक, आर्थिक एवं भाषिक संरक्षण र संवर्द्धनका लागि आफ्नो मौलिक पहिचानका साथ उनीहरूको ऐतिहासिक आदिभूमिमा आत्मनिर्णयको अधिकार सहित स्वशासनको अधिकार हुनेछ ।
- (ख) आ-आफ्नो समुदायको भाषा, धर्म, संस्कृति, रितीरिवाज, आस्था, मान्यता र व्यवस्थालाई व्यवहारमा लागू गरी त्यसको संरक्षण तथा संवर्द्धनका निम्ति आवश्यक कानूनी व्यवस्था तर्जुमा गर्न श्वशासित सरकार स्वतन्त्र हुनेछन् ।
- (ग) स्वशासित सरकारलाई आफ्नो राजनीतिक ईकाइ भित्र आफ्नै मौलिक राज्य प्रणाली, शिक्षा, सञ्चार, अर्थ, बाणिज्य, यातायात, हुलाक, आप्रवाशन, वातावरणिय, प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापन, कर आदि सम्बन्धी आवश्यक नीति नियम तर्जुमा गर्ने तथा विकास र निर्माणका योजनाहरू छनौट गर्ने, लागू गर्ने र विकासको प्रतिफलमा साझा अधिकार हुनेछ ।
- (घ) स्वशासित प्रदेशलाई आफ्नो प्रदेश भित्र शान्ति, सुव्यवस्था र सुरक्षाका निम्ति आवश्यक सुरक्षा संयन्त्र परिचालन गर्ने अधिकार हुनेछ ।
- (ङ) आ-आफ्नो परम्परागत आदिभूमिमा स्वशासन सम्बन्धी अन्तरराष्ट्रिय मूल्य मान्यता अनुसार छुट्टै प्रादेशिक/आञ्चालिक/जिल्ला/नगर/ ग्रामिण वा ईलाका स्तरका स्वायत्त राजनीतिक ईकाइ निर्माण गरी ती क्षेत्रको राजनीतिक नेतृत्वल गर्ने अग्रधिकार सम्बन्धित समुदायमा सुरक्षित रहनेछ ।
- (च) यस किसिमको क्षेत्रमा लामो समयदेखि बसोबास गर्दै आएका आदिवासी जनजाति भन्दा फरक समुदायका व्यक्तिहरू रहेबसेकोमा उनीहरूलाई सोही क्षेत्रमा बसोबास गरी बस्ने वा आफ्नै मौलिक समुदायद्वारा स्वशासित क्षेत्रमा स्थानान्तरण हुने आत्मनिर्णय गर्ने अधिकार सुरक्षित हुनेछ ।

- (छ) आत्मनिर्णयको अधिकार अन्तर्गत स्वशासित क्षेत्रका समुदायलाई आफ्नो स्वायत्त राजनीतिक ईकाई अर्को स्वायत्त इकाईसंग विलय वा सम्मिलन गर्ने अधिकार सुरक्षित रहेभै एकै स्वायत्त राजनीतिक इकाई अन्तर्गत उप स्वायत्त इकाईमा रहेका अन्य फरक समुदायलाई छुट्टिएर आफ्नै इकाई निर्माण गर्न पाउने अधिकार सुरक्षित गरिनेछ। विद्यमान पारस्परिक सहयोगमा अभिवृद्धि गर्नुका साथै प्रदेश प्रदेश बीच उत्पन्न कुनै द्वन्द्व र तीनको समाधानको लागि आफै प्रयासरत रहने वा केन्द्रीय सरकारको सहयोग प्राप्त गर्ने कुराको निर्णय गर्ने अधिकार स्वशासित प्रदेशमा नीहित रहनेछ।
- (ज) आत्मनिर्णयको अधिकार जातिहरूले पाउने सर्वोच्च र सर्वश्रेष्ठ अधिकार हो। आत्मनिर्णयको अधिकार भनेको मुलुकको उपनिवेशबाट मुक्त हुनु तथा आफ्नो क्षेत्रको राजनीति, शासन, अर्थनीति, भाषा, संस्कृति, आफ्नो विकास र भाग्यबारे आफै निर्णय गर्ने अधिकार हो। केन्द्रीकृत केन्द्रीय सरकारले प्रदेशको काम गतिविधिमा अनावश्यक बाधा अडचन खडा गरेमा स्वतन्त्र प्रदेश घोषणा गर्न सक्ने राजनैतिक अधिकार समेतलाई आत्मनिर्णयको अधिकार भनेर बुझिन्छ।

१.१२. स्वतन्त्रता र समानताको हक सम्बन्धि व्यवस्था

नेपालमा बस्ने सबै नागरिकको विचारलाई अभिव्यक्त गर्ने, संघ संस्था खोल्ने, उद्योग धन्दा र व्यापार गर्ने, आवतजावत गर्ने, बसोबास गर्ने स्वतन्त्रता ग्यारन्टि गरिने छ। कुनैपनि जाति, वर्ग, लिङ्ग, क्षेत्र, भाषा, धर्म संस्कृतिको आधारमा विभेद नगरि सबैलाई समानताको हक रहने कानून व्यवस्था गरिने छ। सामाजिक भेदभाव, जातिय छुवाछुट आदिको अन्त्य गरिनेछ।

२. शासकीय स्वरूप सम्बन्धि व्यवस्था

२.१. व्यवस्थापिका

(क) केन्द्रीय सभा

केन्द्रमा प्रतिनिधि सभा र जातिय सभा गरी दुई सदनात्मक व्यवस्थापिका रहनेछ। केन्द्रीय जातीय सभामा नेपाल भित्ररहेका प्रत्येक जातिबाट कम्तिमा एक/एक जना प्रतिनिधित्व गराइनेछ। तर अधिकतम संख्या जातिय जनसंख्याको अनुपातमा निर्धारण गरिनेछ। प्रदेशबाट केन्द्रीय प्रतिनिधि सभा र जातिय सभामा प्रतिनिधित्व गराउँदा प्रत्येक प्रदेशबाट कम्तिमा एकजना हुनेगरी जनसंख्याको आधारमा अधिकतम प्रतिनिधित्व संख्या तोकिनेछ।

(ख) प्रदेश र स्थानीय सभा

प्रदेशमा पनि दुई सदनात्मक प्रतिनिधि सभा र जातीय सभा रहनेछ। प्रतिनिधि सभामा स्वायत्त क्षेत्र स्तरबाट चयन भएर प्रतिनिधिहरू आउनेछन् भने जातिय सभामा प्रत्येक जातिबाट कम्तिमा एक/एक जनाको दर रहने गरी जातिय जनसंख्याको अनुपातमा प्रतिनिधित्व गराई गठन गरिनेछ। स्थानीय स्तरको निर्वाचन गैरदलिय हुनेछ।

२.२ कार्यपालिका

- (क) संघीय (केन्द्रीय) सरकार प्रमुख प्रधानमन्त्री रहनेछ । प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा जातीय समानुपातिक आधारमा मन्त्रीपरिषद गठन गरिनेछ ।
- (ख) प्रदेश सरकार प्रमुखको रूपमा जनताको मतबाट प्रत्येक निर्वाचित मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षतामा जातिय समानुपातिक आधारमा मन्त्रीमण्डलको गठन गरिनेछ । सम्बन्धित प्रदेशको मूलवासी आदिवासीहरुलाई आफूमध्येबाट मुख्यमन्त्री चयन हुने अग्राधिकार कम्तिमा पनि पाँच अवधि वा २५ वर्ष प्रदान गरिनेछ ।

२.३. निर्वाचन प्रणाली सम्बन्धि व्यवस्था

लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतामा आधारित शासन र सत्तामा सबैको समुचित प्रतिनिधित्व होस् भन्ने उद्देश्यका साथ निर्वाचन प्रणाली पनि सबैको अनुकूल बनाइनेछ । यसर्थ केन्द्रीय र प्रदेशको निर्वाचन जातिय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक मिश्रीत निर्वाचन प्रणाली लागू गरिनेछ ।

२.४. राष्ट्राध्यक्ष (राष्ट्र प्रमुख)

नेपालमा एक जना सेरोमोनियल राष्ट्रप्रमुख रहनेछ । राष्ट्रप्रमुख देशको राष्ट्राध्यक्ष वा सरकार प्रमुख हुने र नेपाली सेनाको परमाधिपति हुनेछ । राष्ट्राध्यक्षले नेपाली जनताको हित र समुन्नतीका लागि संविधानको संरक्षण, पालना गर्नुपर्ने, निज नेपाल र नेपाली जनता, संघीय व्यवस्थापिका प्रति उत्तरदायी रहने छन् । राष्ट्राध्यक्षको पदावधि ५ वर्षको रहनेछ । जातिय सूची बनाई रोलक्रम अनुसार राष्ट्रपति चयन हुने व्यवस्था गरिनेछ । संघीय र प्रान्तिय जातिय सभाहरुको निर्वाचक मण्डलले राष्ट्राध्यक्षको निर्वाचन गर्नेछ ।

२.४. जनमत संग्रह सम्बन्धी व्यवस्था

राष्ट्रलाई दीर्घकालिन रूपमा प्रभाव पार्ने राष्ट्रिय महत्वका विषयहरुमा जनमत संग्रहको व्यवस्था गरिने छ । कम्तिमा ५१ प्रतिशतको बहुमतबाट पारित भएमा त्यस विषयले वैधानिकता पाउनेछ ।

२.५. प्रत्याह्वान सम्बन्धी व्यवस्था

जनताहरुबाट चुनिएर पठाईएका कुनै पनि पदाधिकारीहरुलाई जनताप्रति उत्तरदायी र बफादार बनाई राख्नका लागि र जनता एवं राष्ट्र बिरोधी कार्यहरु गर्न नदिनका लागि आफुले निर्वाचित गरेर पठाएको प्रतिनिधिहरुलाई पुनः फिर्ता बोलाउन सक्ने अधिकार जनतामा रहनेछ । आफुले निर्वाचित गरेर पठाएका व्यक्तिलाई मतदाताको निश्चित प्रतिशतले उजुरी गरी फिर्ता बोलाउने अधिकारको संबैधानिक व्यवस्था गरिनेछ । प्रत्याह्वानका लागि हुने जनमतमा २/३ तिहाई बहुमतले आरोपित प्रतिनिधिलाई फिर्ता बोलाउन सक्नेछ । यो व्यवस्था केन्द्र, प्रदेश र स्थानिय तीनै तहमा गरिनेछ ।

२.६. न्यायपालिका

- (क) लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यताको जर्गेना गर्दै संबैधानिक सर्वोच्चता र विधिको शासन कायम

गराउने महत्वपूर्ण जिम्मेवारी न्यायपालिकाको हुनेछ। केन्द्रमा सर्वोच्च अदालत हुनेछ। प्रदेशमा आवश्यकता अनुसार पुनरावेदन र अन्य अदालतको व्यवस्था संघीय संरचना अनुरूप स्थापना गरिनेछ।

- (ख) न्यायलय स्वतन्त्र र उत्तरदायीमात्र होइन, सक्षम र निष्पक्ष पनि हुनेछ।
- (ग) न्यायधीशहरूको नियुक्ति प्रक्रिया संसद मार्फत सार्वजनिक सुनुवाईको विधिद्वारा सम्पन्न गरिनेछ। न्यूनतम योग्यता पुगेका, न्यायक्षेत्रमा आफ्नो क्षमता र योगदान दिएका आधारसँगै जातिय जनसंख्याको आधारमा न्यायधीश नियुक्तिका लागि व्यवस्था गरिनेछन्।
- (घ) व्यवस्थापिका (संसद) द्वारा निर्मित कानून बमोजिम न्यायधिशलाई संसदले महाअभियोग लगाउने र निर्णय गर्ने प्रावधान संविधानमा नै हुनेछ।
- (ङ) राज्य विरुद्ध अपराध एवं राज्यको सीमा वा आपसी विवाद सम्बन्धि मुद्दा बाहेक सम्पूर्ण मुद्दा राज्यको न्यायलयले अन्तिम न्याय निरूपण गर्नेछ।
- (च) सम्पूर्ण न्याय तथा ईन्साफ सम्पादन अभ्यासलाई बहुलवादी न्याय प्रणालीको सिद्धान्त र मान्यता अनुरूप स्थापित गरिनेछ।
- (छ) आदिवासी जनजाति र मुस्लिमहरूको परम्परामा आधारित कानूनहरूलाई न्याय तथा ईन्साफ सम्पादनको प्रयोजनमा ल्याउने संबैधानिक व्यवस्था गरी संस्थागत गरिने छ।
- (ज) सर्वधारणले तारिख खेप्नुपर्ने वर्तमान अवस्थामा ठोस सुधार गरिनेछ। सरकारी सुविधा प्राप्त सबैले हरेक वर्ष सम्पत्तिको विवरण दिने र आयको श्रोत भन्दा सम्पत्ति बढी देखिए भ्रष्टाचार प्रमाणित हुने कानूनी प्रावधान राखिनेछ।

३. संबैधानिक आयोग गठन

पछाडि पारिएका जाति, वर्ग, लिंग र समुदायको आत्मसम्मान, अधिकार, न्याय र विकासका लागि राज्यद्वारा विशेष सम्बोधन गर्न गराउनको लागि अधिकार र श्रोतसधान सम्पन्न उच्च स्तरीय आयोगहरू गठन गर्ने व्यवस्था संविधानमा सुनिश्चित गरिनेछ। यस्ता आयोगहरूमा थारु आयोग, दलित आयोग, आदिवासी आयोग, मुस्लिम आयोग, मधेसी आयोग, महिला आयोग, पिछडावर्ग आयोग, मुक्त कर्मैया, सुकुम्बासी र कम्मलही आयोग, आदि रहनेछन्।

४. संघीय प्रणाली सम्बन्धि व्यवस्था

४.१. संघीय प्रदेश सम्बन्धि व्यवस्था

राज्य पुनर्संरचनाका मूल तीन वटा आधार रहनेछन्, ती हुन्, जातिय ऐतिहासिक पहिचान, भौगोलिक तथा प्रशासनिक सुगमता र आर्थिक समर्थ्य। यसर्थ थरुहट भूगोलमा तीनवटा प्रदेशहरू रहनेछन्, ती हुन्, चितवन उपत्यकादेखि पश्चिम कञ्चनपुर जिल्लासम्म थरुहट स्वायत्त प्रदेश, पसादिखि धनुषासम्म मध्यतराई सिम्रौनगढ स्वायत्त प्रदेश र सिराहादेखि उदयपुर उपत्यका त्रिजुगा खण्ड सहित पूर्व भ्नापासम्म थरुहट कोचिला स्वायत्त प्रदेश रहनेछ। यसैगरी पहाड र हिमालमा

खण्डमा लिम्बुवान, खुम्बुवान, ताम्सालिङ्ग, नेवा, तमुवान, मगरात, खसान र खण्टड स्वायत्त प्रदेश रहनेछन् । कूल मिलाएर नेपालमा ११ प्रदेश हुनेछन् ।

४.२. संघीय राजस्व संकलन तथा वितरण सम्बन्धि व्यवस्था

- (क) कूल राजस्व संकलनको ९० प्रतिशत प्रदेशले र बाँकि १० प्रतिशत संघीय केन्द्रीय सरकारले गर्नेछ ।
- (ख) संघीय सरकारले आफ्नो श्रोतबाट संकलन गरेको राजस्व केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई न्यायोचित वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- (ग) संघीय सरकारले प्रादेशिक र स्थानीय सरकारलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नु पर्नेछ । यसैगरी प्रादेशिक सरकारले स्थानीय सरकारलाई समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने छ ।
- (घ) वित्तीय हस्तान्तरणको परिणामको सिफारिस राष्ट्रिय वित्तीय आयोगबाट हुनेछ ।

४.३. राजस्वको श्रोत बाँडफाँड सम्बन्धि व्यवस्था

- (क) कूल राजस्वको ९० प्रतिशत प्रदेश र बाँकि १० प्रतिशत केन्द्रीय संघीय सरकारको लाग्नेछ ।
- (ख) ९० प्रतिशत राजस्वलाई जनसंख्याको आधारमा प्रदेशहरूबीच बाँडफाँड गरिनेछ । राजस्व ज्यादा संकलन गर्ने प्रदेशलाई तुलनात्मक बढी राजस्व दिइनेछ ।
- (ग) संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारले आफ्नो अधिकार क्षेत्रहरूमा कर लगाउन र ती स्रोतहरूबाट राजस्व संकलन गर्न सक्नेछ ।
- (घ) कुनै पनि सरकारको तहमा नपरेको स्रोतहरू जुन प्रदेशबाट श्रृजित हुन्छ, सोही प्रदेशको लाग्नेछ । तर कुनै पनि प्रदेशबाट श्रृजित नहुने स्रोतहरू भने सोभै संघीय सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।
- (ङ) भन्सार, मूल्यअभिवृद्धि कर, संस्थागत आयकर, क्यासिनो, कार्वन सेवा, आदि संघको क्षेत्राधिकार भित्र पर्नेछ ।
- (च) संघ र प्रदेशको साभ्का क्षेत्राधिकार भित्र अन्तशुल्क पर्नेछ ।
- (छ) मनोरञ्जन कर र घर जग्गामा लाग्ने रजिष्ट्रेशन दस्तुर प्रदेश र स्थानीय तहको साभ्का क्षेत्राधिकारमा पर्नेछ ।
- (ज) मालपोत र सम्पत्ति कर स्थानीय तहको अधिकारमा पर्नेछ ।

४.४. संघीय बजेट विनियोजन सम्बन्धि व्यवस्था

केन्द्रीय स्तरमा रहेको जातिय सभ्भा र प्रतिनिधि सभ्भाको संयुक्त बैठकले पारित गरे अनुसार बजेट विनियोजन तथा योजना निर्माण हुनेछ । तथापि प्रदेशबाट प्राप्त योजनालाई समेत उच्च प्रार्थमिकतामा राखी निर्णयहरू गरिनेछ । केन्द्रीय योजनाहरू केन्द्रीय सरकारले बनाउनेछ भने प्रदेश स्तरको योजनाहरू सम्बन्धित प्रदेशले बनाउनेछ ।

४.५. संघीय संविधान तथा ऐन कानून निर्माण सम्बन्धि व्यवस्था

संघीय संविधान एकमात्र हुनेछ। यही संविधान मातहत रही अन्य ऐन नियमहरू बनाइनेछ। यसैगरी प्रदेश स्तरमा संघीय संविधानले दिएको क्षेत्राधिकारभित्र रही संविधान बनाइनेछ। र प्रत्येक प्रदेशले आफ्नो आवश्यकता र प्रार्थमिकता अनुसार प्रदेशको विधानले दिएको अधिकार प्रयोग गरी थप ऐन नियमहरू बनाई लागू गर्नेछ।

४.६. संघीय प्रदेश र केन्द्रीय अधिकार सम्बन्धि व्यवस्था

- १) संविधानमा संघीय सूची, प्रदेश सूची, साभ्ना सूची, स्थानीय सूची बनाई अधिकार सुचिकृत गरिनेछ। प्रदेश सरकारको शक्ति प्रदत्त शक्ति हुनेछ। संघीय सरकारको शक्ति एंव अधिकार निश्चित गरिएको हुनेछ भने बाँकी शक्तिहरू अर्थात परराष्ट्र, सुरक्षा, मुद्रा, पारवाहन तथा सामरिक सन्धि सम्झौता, सीमा सुरक्षा, ठूला जलविद्युत, हवाई मार्ग, राष्ट्रिय मार्ग, राष्ट्रिय महत्वको संचार, युद्ध र शान्तिको घोषणा साथै राष्ट्रिय हितका उद्योग वा व्यवसाय सम्बन्धि अधिकार नीहित हुनेछ, र अन्य भन्सार, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, भाषिक, प्राकृतिक स्रोत साधनको प्रयोग, मानवीय संसाधनको उपयोग, उद्योग, बाणिज्य, कृषि, सिंचाई, वनजंगल, खनिज, विकास निर्माण र प्रशासन आदि लगायतका अधिकार प्रदेशमा रहनेछ। अवशिष्ट शक्ति (Residual Power) उपयोग गर्ने अधिकार प्रदेशलाई हुनेछ। स्थानीय सरकारलाई स्वायत्तता र स्वशासनको अधिकार दिईने छ।
- २) संघीय संविधान र प्रदेशका नियमहरू सम्बन्धि कुनै विवादहरू उठेमा त्यसको निश्कर्ष वा निराकरण गर्न सोभै प्रदेशहरूमा जनमत संग्रह गर्नका लागि पठाईने छ। जनमत संग्रहमा ५१ प्रतिशत बहुमतले अनुमोदन गरेमा संघीय संविधान वा प्रदेशका नियमहरू परित वा संशोधन हुनेछ। तर संघीय सरकारको संविधान वा ऐन कानूनले राष्ट्रियता, अखण्डताका विषय बाहेक स्वात प्रदेशको संविधान, ऐन कानून वा कुनै पनि प्रशासनिक विकास निर्माणमा हस्तक्षेप गर्न पाउने छैन।
- ३) विदेशबाट पैठारी वा विदेशमा निकासी हुने मालसामानबाट प्राप्तहुने भन्सार महसुल तथा भित्र राष्ट्रहरूबाट लिने एक पक्षीय वा बहुपक्षीय आर्थिक सहयोग वा ऋण, अनुदानबाट प्राप्त रकम जनसंख्याको आधारमा समानुपातिक रूपमा स्वायत्त प्रदेशहरूलाई संघीय सरकारद्वारा प्रदान गरिनेछ।
- ४) सरकारले आफ्नो प्रदेशको हितको लागि एक अर्को प्रदेशसँग करार वा कुनै विशेष सम्बन्ध कायम गर्न सक्नेछ। तर त्यसको अन्तिम अनुमोदन संघीय सरकारले गर्नु पर्नेछ। संघीय सरकारले अनुमोदन नगरेको अवस्थामा त्यस्ता सन्धी, सम्झौता, करार वा विशेष सम्बन्ध कायम गर्न चाहने स्वायत्त प्रदेशका जनतामा जनमतको लागि राखिनेछ, र जनमत संग्रहमा ५१ प्रतिशत बहुमतले अनुमोदन गरेमा संघीय सरकारले अनिवार्य रूपमा अनुमोदन गर्नु पर्नेछ।
- ५) नागरिकहरूको हक हितको सुरक्षा, कर लगाउने वा हटाउने, न्याय व्यवस्था, भूमिव्यवस्था,

मठ मन्दिर, शान्ति सुरक्षा, प्रहरी, प्रशासन, कर्मचारी भर्ना, वैकिक सेवा, विकास तथा निर्माण र जनकल्याणकारी कार्य गर्ने सम्पूर्ण दायित्व प्रदेश सरकारमा नीहित रहनेछ ।

४.७. संघीय र प्रदेश रोजगार सम्बन्धि व्यवस्था

केन्द्रीय संघीय सरकार मातहत रहने सबै राज्य संयन्त्र जस्तै सेना, मन्त्रालय, विभाग, न्याय, कुटनैतिक नियोग, आदिमा आवश्यक कर्मचारी नियुक्ति गर्दा संघीय नेपालको जातिय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्व सबै संरचना तथा निकायको प्रत्येक तहमा गराइनेछ । यसैगरी प्रदेशको हकमा प्रदेश स्तरको जातिय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्व सबै संरचना तथा निकायको प्रत्येक तहमा गराइनेछ । यसैगरी महिला र अपांगहरुको रोजगारीको अवसर सोही जातिय समुहबाट सुनिश्चित गराइनेछ । सबै निकायका प्रत्येक तहमा छिटो सबै जातिय तथा समुदायको सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न सकारात्मक विभेदकारी नीति समेत त्यसैमा अंगिकार गरी लागू गरिनेछ ।

४.८. संघीय बजेट बाँडफाँड सम्बन्धि व्यवस्था

प्रदेश सरकारको सम्पूर्ण बजेटको २५ प्रतिशत रकम संघीय सरकारलाई प्रदान गरिनेछ, तर उक्त रकम केन्द्रीय सरकारबाट पाउनु पर्नेभन्दा थोरै भएका भूक्तान दिन नपर्ने हुनेछ । प्रदेशले कृषि मल, सिंचाई, ग्रामिण विद्युत, ग्रामिण सञ्चार, ग्रामिण प्रविधि, खानेपानी, स्वास्थ्य, गोबरग्याँस, सोलार पावर, कुलो कुलेसा, गोरेटो घोरेटो बाटो र ग्रामिण यातायात, पशुपालन र घरेलु तथा कुटिर उद्योग र रोजगारमुलक कृषिजन्य उद्योग, मातृभाषामा पठन पाठन र सरकारी कामकाज, आदिवासी ज्ञानको अभ्यास, आदिमा लगानी गर्न पहिलो प्राथमिकता हुनेछ । स्वात्त प्रदेशमा जलविद्युत उत्पादन गरी केवलकारबाट यातायात, रोपवेबाट मालसमान ढुवानी, तराईमा ट्रीलबस, विद्युत रेल तथा राष्ट्रिय महत्वका उद्योगहरुको स्थापना, शिक्षा एवं स्वास्थ्य लगायत अति पिछ्छडिएका क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरुको मानसिक, शैक्षिक र सामुदायिक तथा जीवनस्तरमा उच्च वृद्धि हुने विकासका लागि संघीय बजेटले प्राथमिकता दिने छ ।

(इ) समृद्ध नेपालको परिकल्पना

(क) राष्ट्र, राष्ट्रियता र अन्तरराष्ट्रि सम्बन्ध

१.०. सबै जाति, धर्म र समुदायको पहिचान र आत्मसम्मान

- (क) नेपालमा रहेका सबै जात, जाति, धर्मावलम्बी, पेशाकर्मी र समुदायको पहिचान र आत्मसम्मानको सुनिश्चितता गरिनेछ । नेपालको कुनै पनि नागरिक कुनै जाति वा धर्मावलम्बीको भएकै कारण राज्यको अवसर, श्रोतसाधन र सम्मानबाट बन्चित भएको अनुभूति हुने अवस्थाको समुल अन्त्य गरिनेछ । कथित उच्च जाति र शासक वर्गले राज्यमाथि गरिराखेको एकतर्फी दुहन अन्त्य गरिनेछ ।
- (ख) आर्थिक, शैक्षिक, राजनैतिक, सामाजिक र रोजगारीको अवसर प्रदान गर्न क्षमता विकासका साथै बन्चितीकरणमा पारिएका जातिय एवम् धार्मिक समुदायहरुको लागि सकारात्मक विभेदकारी नीति अवलम्बन गरी तिव्र गतिमा समान अवसर र पहुँचको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

२.०. मावन अधिकार, आदिवासी अधिकार, बालअधिकार, महिला अधिकार, आदिको सम्मान र कार्यान्वयन

- (क) मानव अधिकार, मौलिक हकको सम्मान, अनुगमन र कार्यान्वयनको लागि जिल्ला, प्रदेश र केन्द्र गरी तीनै तहको संवैधानिक संरचना बनाइनेछ । यस्ता संरचनाहरुमा सबै जाति, वर्ग र समुदायको पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितता समेत गरिनेछ ।
- (ख) अन्तरराष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि नं. १६९, सीबीडी कन्भेन्सन (पृथ्वी शिखर सम्मेलन) १९९२ र आदिवासी आधिकार सम्बन्धि संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणा पत्रमा आदिवासीको पहिचान, आत्मसम्मान, अग्राधिकार, आत्मनिर्णय लगायतका विषयमा रहेका व्यवस्थालाई नेपालको संविधान र सम्बन्धित ऐन कानूनमा व्यवस्था गरी कडाईका साथ लागू गरिनेछ ।
- (ग) बाल श्रमको अन्त्य गरी मातृ भाषामा शिक्षा, सन्तुलित खानपान, आफूखुशी खेल्ने र बाबुआमा लगायत सबैको माया पाउने जस्ता बाल अधिकारमय वातावरण बनाइनेछ । यसका लागि बालमैत्री घर, गाउँ, विद्यालय, बजार, आदिको विकास गरिनेछ ।
- (घ) नमरे स्वर्ग देखिदैन भन्ने कथन जस्तै जुन जाति, लिंग र धर्म को हो, उसै समुदायको प्रतिनिधि सम्बन्धित निकायमा नभएसम्म अधिकार, विकास र न्याय सम्पादन हुँदैन । यसर्थ महिला, दलित, मुस्लिम, थारु लगायतकाहरुको अधिकार सम्पन्न आयोग बनाई सम्बन्धित समुदायको नेतृत्वमा गठन गरी अधिकार र दायित्वको अभ्यास गराइनेछ ।

३.०. राष्ट्र, राष्ट्रियता र अखण्डता

नेपालको राष्ट्रियता, सार्वभौमिकता, स्वाधीनता, स्वतन्त्रता र भौगोलिक साथै मानसिक

अखण्डताको पूर्ण रक्षा गरिनेछ । मुलुकले मेरो पहिचान, आत्मसम्मान र अवसर दिएको अनुभूति सबै नेपाली नागरिकलाई गराई राष्ट्रियतालाई अझ मजबुट बनाउदै लगिनेछ ।

४.०. असमान सन्धी सम्झौता

- (क) सार्वभौम सम्पन्न नेपाल र छिमेकी मित्रराष्ट्र भारत बीच भएको सन् १९५० को सन्धी, एकिकृत महाकाली सन्धी लगायत सबै असमान सन्धीहरु समुल खारेज गरी समानताको आधारमा नयाँ सन्धी गरिनेछ ।
- (ख) नेपाल र नेपालीले आफ्नो मातृभूमिलाई कूनै पनि मित्र राष्ट्रहरुको विरुद्धमा उपयोग गर्न दिने छैन ।
- (ग) विभिन्न परिवन्धमा परी नेपाल सरकारद्वारा समय समयमा राष्ट्रिय हित विरुद्ध भए गरेका सन्धी, सम्झौताहरु खारेज गर्न गराउन कुटनैतिक पहल गरिनेछ ।

५.०. नयाँ सन्धी सम्झौताको अनुमोदन

- (क) राष्ट्रिय महत्वको र दूरगामी असर पर्ने सन्धी सम्झौताहरु केन्द्रीय जातिय सभा र प्रतिनिधि सभाको संयुक्त बैठकबाट दुई तिहाई बहुमतले पारित गर्नु पर्दछ ।
- (ख) यस्ता सन्धी सम्झौताहरु अक्षरशः पालना गर्नु गराउनु पर्दछ ।

६.०. छिमेकी मित्रराष्ट्र भारत र चीनसितको सम्बन्ध

थरुहट तराई पार्टी, नेपाल आफ्ना निकतम छिमेकी मित्र राष्ट्रहरु भारत र चीनसँगको सम्बन्धलाई विशेष महत्व दिन्छ । दुई मुलुक बीचको कूनै पनि समस्यालाई पारस्परिक सद्भाव र हितको आधारमा समाधान गर्ने नीति लिएकोछ । आफ्नो छिमेकी मित्र राष्ट्रको कार्यमा वा आन्तरिक मामिलामा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी कार्य गर्ने नीति लिएको छ । आपसी सम्बन्ध र सहयोग प्रगाढ र सुमधुर बनाउनको लागि नेपालको राष्ट्रिय अखण्डता र स्वाभिमानमा असर नपुग्नेगरी कार्य सम्पादन गरिनेछ ।

७.०. मित्र राष्ट्रहरुसितको सम्बन्ध वा परराष्ट्र नीति

अन्तरराष्ट्रिय राजनीतिले कुटनीति र राज्यहरु बीचको सम्बन्धलाई मात्र जोड दिन्छ, भने अन्तरराष्ट्रिय सम्बन्धलाई सो भन्दा फराकिलो दायरामा हेरिन्छ । जस अन्तर्गत राजनीतिक सम्बन्ध मात्र नभई राज्यहरु र जनताहरु बीचका सबै किसिमका सम्बन्धहरु समावेश भएका हुन्छन । यसर्थ राजनीतिक, गैरसरकारी, औपचारिक र अनौपचारिक विषय बस्तुहरु समेत अन्तरराष्ट्रिय सम्बन्धमा समावेश भएका हुन्छन् । अन्तरराष्ट्रिय सम्बन्धको क्षेत्र भित्र राज्य प्रणाली, राष्ट्रिय हित, शक्ति, विदेश नीति, राष्ट्रवाद, उपनिवेशवाद र साम्राज्यवाद, अन्तरराष्ट्रिय तथा क्षेत्रिय राजनीतिक संगठनहरु, युद्ध र शान्ति, अन्तरराष्ट्रिय कानून, हतियार नियन्त्रण, र निशस्त्रीकरण

तथा उन्मुलन आदि जस्ता विषयहरु पर्ने भएका हुनाले अन्तरराष्ट्रिय सम्बन्ध संचालनको लागि तथा सन्धि समझौताको सवालमा निम्नानुसार व्यवस्था गरिनेछ ।

- (क) नेपालले असंलग्न परराष्ट्र नीतिलाई अंगाल्ने छ ।
- (ख) नेपालको परराष्ट्र सम्बन्ध सञ्चालन सम्बन्धी अधिकार केन्द्रीय सरकारमा राखिनेछ ।
- (ग) पञ्चशील एवं शान्तिपूर्ण सहअस्तित्वका मूलभूत सिद्धान्त, संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र र अस.लग्नताका आधारमा विश्वका सबै मुलुक संग समबन्ध स्थापना र विस्तार गरिनेछ ।
- (घ) आर्थिक कूटनीतिको साथ साथै सीमा, वैदेशिक रोजगार तथा पर्यटन क्षेत्रको सिवकासमा कूटनीतिक पहल गरिनेछ ।
- (ङ) सन्धि वा सम्झौता गर्ने र सन्धि वा सम्झौताले सृजना गर्ने अधिकार तथा दायित्वको पालना गरिनेछ ।
- (च) थरुहट तराई पार्टी, नेपाल आफ्ना निकतम छिमेकी राष्ट्रहरु भारत र चिनसँगको सम्बन्धलाई विशेष महत्व दिन्छ ।

८.०. बैदेशिक रोजगार र लगानी

विदेशमा रोजगारी गर्न गएका वा त्रिपक्षिय सन्धि अनुसार विदेशी गोर्खा सेनामा भर्ती भएका नेपालीहरुको हितको लागि बैदेशिक रोजगार सेवाललाई अझ व्यवस्थित गर्दै नयाँ नयाँ सम्भावनाको खोजी गरिने छ । बैदेशिक रोजगारीमा जाने नागरिकहरुको लागि हालको ठेक्का दलाली प्रणालीलाई नियन्त्रण गरी सरकारी स्तरबाट न्यूनतम रकममा बैदेशिक रोजगारीको व्यवस्था गरिनेछ । यस प्रकारका सम्पूर्ण कार्यहरु व्यवस्थित गर्न प्रदेशस्तरमा बैदेशिक रोजगार विभाग गठन गरी त्यसविभाग मार्फत नीजिस्तरमा पनि बैदेशिक रोजगारमा जाने नागरिकहरुको सुरक्षको प्रत्याभूति प्रदेश सरकारद्वारा गराईनेछ । विदेशमा रोजगारी गर्ने नागरिकहरुलाई आ-आफ्नो आम्दानी अनुसार सहूलियत दरमा मालसमान ल्याउन छुट दिईनेछ । विशेष महत्वका खर खजना बाहेक विदेशबाट सानातिना (फिट्टी गुण्टा) व्यापार व्यवसाय गर्नका लागि छुट दिनुको साथै ठूला तथा मझौला उद्योगधन्दा, कलकारखाना, व्यापार व्यवसाय सञ्चालन गर्न अनुमति दिईनेछ । यसरी व्यवसाय गर्नेलाई बैकिंग सेवा र विदेशी मुद्रा भुक्तानी प्रणालीको व्यवस्था गरी सुविधा प्रदान गरिनेछ ।

९.०. प्रवासी र गैरआवासिय नेपाल

संसारका विभिन्न मुलुकमा अनेकौं पेशा गरी बसेका सम्पूर्ण नेपालीहरुको हक हितको संरक्षण गरिनेछ । उनीहरु रहेका देशका नियम कानून एवं अन्तरराष्ट्रिय प्रचलन अनुसार उनीहरुले प्राप्त गर्नु पर्ने अधिकार एवं सुविधा, विदेशमा बसी आफ्नो आय आर्जन देशभित्र पठाउनका लागि उचित बैङ्किङ सुविधा उपलब्ध गराईनेछ । नागरिकता प्राप्त गरेका नेपाली मूलका विदेशी परिवारहरुले नेपालमा आर्थिक लगानी गरी व्यवसाय गर्न चाहेमा विशेष प्रोत्साहन दिइनेछ ।

१०.०. भुटानी शरणार्थी

भुटानी शरणार्थी समस्या राजनीतिक समस्या भएकाले यसलाई राजनीतिक रूपले समाधान गर्न कुटनीतिक पहल गरिने छ । साथै उनीहरूको भुटान फर्कन पाउने न्यायोचित अधिकारको सम्मान गर्दै मुलुकका विभिन्न भू-भागमा शान्तिपूर्ण राजनैतिक गतिविधि संचालन गर्न छुट दिईने छ ।

११.०. वैदेशिक सहायता, ऋण र यसको उपोग

आन्तरिक साधनको परिचालनमा प्रतिकूल असर पार्ने र वैदेशिक निर्भरता वृद्धिहुने प्रकारको विदेशी सहायता ग्रहण गर्ने नीतिको थरुहट तराई पार्टी नेपाल विरोध गर्दछ । सकेसम्म अनुदान र न्यूनतम सर्तभएको सस्तो ऋण परिचालन गर्ने पक्षमा हाम्रो पार्टी रहेकोछ । वैदेशिक लगानी प्रवर्द्धन गर्न नेपाली मुद्रालाई पूर्ण परिवर्त्य बनाउदै लैजान र वित्तिय संकटलाई ध्यानमा राखी पूँजी खातालाई खुल्ला गर्ने नीतिलाई होसियारी पूर्वक अपनाउनेछ । वैदेशिक सहायताको अधिकतम परिचालनतर्फ जोड दिई उत्पादनशील आयोजनाहरूमा मात्र यस्तो सहायता स्वीकार गरिनेछ । आन्तरिक साधन परिचालनको प्रयासमा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी वैदेशिक प्राविधिक सहायता लिदा अति आवश्यक क्षेत्रमा र स्वदेशी सीपलाई प्रतिस्थापना नहुने क्षेत्रमा केन्द्रीत गरिनेछ ।

(ख) राज्य पुनर्संरचना

१.०. संघीय प्रदेश निर्माण

नेपालको वर्तमान एकात्मक र केन्द्रीकृत राज्य संरचनाको अन्त्य गरी, आत्मनिर्णयको अधिकार सम्पन्न स्वायत्त प्रदेशहरू भएको संघीय राज्य बन्नेछन् । संघीय नेपालमा कुल ११ वटा प्रदेश बन्नेछन्, त्यसमध्ये थरुहट तराई भूगोलमा तीनवटा प्रदेश बन्नेछन्, ती हुन्, चितवन उपत्यकादेखि पश्चिम कञ्चनपुर जिल्लासम्म थरुहट स्वायत्त प्रदेश, पर्सादेखि धनुषासम्म मध्यतराई सिम्रौनगढ स्वायत्त प्रदेश र सिराहादेखि उदयपुर उपत्यका त्रिजुगा खण्ड सहित पूर्व भापासम्म थरुहट कोचिला स्वायत्त प्रदेश रहनेछ । यसैगरी पहाड र हिमालमा खण्डमा लिम्बुवान, खुम्बुवान, ताम्सालिङ्ग, नेवा, तमुवान, मगरात, खसान र खण्टड स्वायत्त प्रदेश रहनेछन् ।

थरुहट स्वायत्त प्रदेश भित्र भाषा र विभिन्न जाति र धार्मिक समुदायको जनघनत्वको आधारमा क्षेत्र, इलाका, नगर, गाविस वा वडा स्तरको उपस्वायत्तताको अभ्यास गराइनेछ । साथै यहाँ बसोबास गर्ने सबै जाति, धर्म, लिंग, वर्ग र भाषाको आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक, राजनैतिक, रोजगारी र आत्मसम्मानको अवसर प्रदान गरिनेछ । मुस्लिम, दलित, पिछडावर्ग, मुसहर लगायत अतिसिमान्तकृत समुदायको लागि विशेष अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

२.०. संघीय प्रदेश निर्माणको आधार

(क) प्रदेश निर्माणको आधारहरूमा एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचान र सामर्थ्यलाई प्राथमिक

- आधार बनाइनेछ । पहिचानको आधार अन्तर्गत जातीय/समुदाय, भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक/क्षेत्रगत निरन्तरता एवं ऐतिहासिक निरन्तरता रहेका छन् ।
- (ख) सामर्थ्यको आधार अन्तर्गत आर्थिक अन्तरसम्बन्ध र सामर्थ्यता, पूर्वाधार विकासको अवस्था र सम्भावना, प्राकृतिक साधन र स्रोतको उपलब्धता र प्रशासनिक सुगमतालाई लिइएको छ ।
- (ग) प्रदेशको रचना गर्दा निश्चित सिद्धान्त र आधारहरूमा पहिचान र सामर्थ्यलाई लिनुपर्ने हुन्छ । यी आधारमा निर्माण भएका प्रदेशहरूले स्वायत्तता र स्वशासनको प्रयोग गर्न सक्ने गरी नेपालको एकात्मक स्वरूपलाई पुनर्संरचना गरी संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाललाई एघार स्वायत्त प्रदेशमा विभाजन गरिनेछ ।

३.०. संघीयताको नीति तथा कार्यक्रम

संघीय सरकारले पहिचान गरेको र प्रदेशले उच्च प्रार्थमिकतामा राखी सिफारिस गरेका योजनाहरू संघीय सरकारका योजनाको परिभाषा भित्र पर्नेछन् । यस्ता योजनाहरूलाई केन्द्रीय सरकारले बजेट विनियोजन गरी तुरुन्त कार्यान्वयनमा लानु पर्दछ । यस्ता योजना शुरु गर्दा स्थानीय आदिवासी जनजातिहरूको क्षेत्राधिकारलाई आत्मसाथ गर्नु पर्दछ । उनीहरूको बसोबास क्षेत्र, भूगोल, सामाजिक परम्परा, संस्कृतिमा प्रतिकूल असर पर्ने गरी कुनै पनि संघीय योजनाहरू बनाई लागू गर्न पाइने छैन । प्रदेशको राजधानी रहने ठाउँको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि विशेष योजना तुरुन्त बनाई लागू गरिनेछ ।

४.०. संघीय प्रदेशको नामाङ्कन र सिमाङ्कन

थरुहट भूगोलमा तीनवटा र पहाड हिमालमा ८ वटा गरेर ११ वटा स्वायत्त प्रदेश बनाइनेछ । जसको नामावली निम्नानुसार रहेको छ ।

- (क) थरुहट स्वायत्त प्रदेश : चितवनदेखि सुर्खेत उपत्यका सहित सुदूरपश्चिम कञ्चनपुर जिल्लासम्म । कैलाली, दाङ, कपिलवस्तु, रुपन्देही, नवलपरासी र चितवन जिल्लाको उत्तरी खण्डका गाविस जसमा मूलवासी थारुहरूको बसोबास छैन, त्यस्ता गाविस र/वा वडालाई उत्तरी खण्डको सम्बन्धित प्रदेशमा समावेस गरिनेछ ।
- (ख) मध्य तराई सिम्रौनगढ प्रदेश : पर्सादेखि धनुषा जिल्लासम्मको पाँच जिल्ला ।
- (ग) पूर्वी थरुहट कोचिला स्वायत्त प्रदेश : सिराहादेखि उदयपुर उपत्यका त्रिजुगा खण्ड सहित झापा जिल्लासम्म ।
- (घ) लिम्बुवान स्वायत्त प्रदेश, (ङ) खुम्बुवान स्वायत्त प्रदेश, (च) ताम्सालिङ स्वायत्त प्रदेश, (छ) नेवा स्वायत्त प्रदेश, (ज) तमुवान स्वायत्त प्रदेश, (झ) मगरात स्वायत्त प्रदेश, (ञ) खसान स्वायत्त प्रदेश र (ट) खप्तड स्वायत्त प्रदेश ।

यसको विस्तृत नक्सांकन र सिमांकन मध्यपृष्ठको रंगीन पानामा दिइएको छ ।

(ग) शासन व्यवस्था

२.१. व्यवस्थापिका

(क) केन्द्रीय सभा

केन्द्रमा प्रतिनिधि सभा र जातिय सभा गरी दुई सदनात्मक व्यवस्थापिका रहनेछ। प्रत्येक प्रदेशबाट कम्तिमा एकजना हुनेगरी प्रदेशको जनसंख्याको आधारमा अधिकतम प्रतिनिधित्व संख्या तोकिनेछ।

(ख) प्रदेश र स्थानीय सभा

प्रदेशमा पनि दुई सदनात्मक प्रदेश प्रतिनिधि सभा र प्रदेश जातीय सभा रहनेछ। स्थानीय स्तरको निर्वाचन गैरदलिय हुनेछ।

२.२ कार्यपालिका

- (क) संघीय (केन्द्रीय) सरकार प्रमुख प्रधानमन्त्री रहनेछ। प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा जातीय समानुपातिक आधारमा मन्त्रिपरिषद गठन गरिनेछ।
- (ख) प्रदेश सरकार प्रमुखको रुपमा जनताको मतबाट प्रत्येक निर्वाचित मुख्यमन्त्री हुनेछ। उनैको अध्यक्षतामा जातिय समानुपातिक आधारमा मन्त्रीमण्डलको गठन गरिनेछ। मुख्यमन्त्री बन्ने अग्राधिकार सम्बन्धित प्रदेशको मूलवासी आदिवासीहरूलाई कम्तिमा पाँच अवधि अर्थात २५ वर्ष प्रदान गरिनेछ।

२.३. निर्वाचन प्रणाली सम्बन्धि व्यवस्था

लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतामा आधारित शासन र सत्तामा सबैको समुचित प्रतिनिधित्व होस् भन्ने उद्देश्यका साथ निर्वाचन प्रणाली पनि सबैको अनुकूल हुनुपर्दछ। यसर्थ केन्द्रीय र प्रदेशको निर्वाचन जातिय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक मिश्रीत निर्वाचन प्रणाली लागू गरिनेछ।

२.४. राष्ट्रध्यक्ष (राष्ट्र प्रमुख)

नेपालमा एक जना सेरोमोनियल राष्ट्र प्रमुख रहने छ। राष्ट्र प्रमुख देशको राष्ट्रध्यक्ष वा सरकार प्रमुख हुने र नेपाली सेनाको परमाधिपति हुनेछ।

२.५. न्यायपालिका

(क) लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यताको जर्गेना गर्दै संवैधानिक सर्वोच्चता र विधिको शासन कायम गराउने महत्वपूर्ण जिम्मेवारी न्यायपालिकाको हुनेछ। केन्द्रमा सर्वोच्च अदालत हुनेछ। प्रदेशमा आवश्यकता अनुसार पुनरावेदन र अन्य अदालतको व्यवस्था संघीय संरचना अनुरूप स्थापना गरिनेछ।

(ख) न्यायधीशहरूको नियुक्ति प्रक्रिया संसद मार्फत सार्वजनिक सुनुवाईको विधिद्वारा सम्पन्न गरिनेछ। न्यूनतम योग्यता पुगेका, न्यायक्षेत्रमा आफ्नो क्षमता र योगदान दिएका आधारसँगै जातिय जनसंख्याको आधारमा न्यायधीश नियुक्तिका लागि व्यवस्था गरिनेछन्।

(ग) आदिवासी जनजातिहरूको परम्परामा आधारित कानूनहरूलाई न्याय तथा ईन्साफ सम्पादनको प्रयोजनमा ल्याउने संबैधानिक व्यवस्था गरी संस्थागत गरिनेछ ।

३.०. राष्ट्र सेवक कर्मचारी सम्बन्धि व्यवस्था

राज्यको वर्तमान एकात्मक, केन्द्रीकृत एवं नोकरशाही कर्मचारीतन्त्रमा आमूल परिवर्तन गरिनेछ । जनताप्रति उत्तरदायी, दक्ष, अनुशासित, छिटोछरिटो कर्मचारी सेवा गठन गरिनेछ । प्रशासन यन्त्रलाई पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, कमिसनमुक्त, नातावाद, कृपावाद, चाकरीवादबाट मुक्त गरी चुस्त दुरुस्त बनाईने छ । प्रदेशको ढाँचा अनुसार प्रशासनलाई विकेन्द्रीत गरी जनताको सहज पहुँच र सुविधालाई ध्यानमा राखी केन्द्र, प्रदेश र स्थानिय तहमा विकेन्द्रीत गरिनेछ । सम्पूर्ण कर्मचारीतन्त्रमा जातीय जनसंख्याको आधारमा पूर्णसमानुपातिक प्रतिनिधित्व गराईनेछ । अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, लोपोन्मुख एवं पछाडि पारिएका जाति, वर्ग र क्षेत्रलाई विशेष व्यवस्था गरी प्रतिनिधित्व गराईनेछ । उच्च तहका कर्मचारीहरूको सम्पत्ति नियमित रूपमा जाँच गरिने छ ।

कुनै पनि सरकारी तथा अर्धसरकारी सेवामा राष्ट्रसेवकहरूलाई भर्ना लिंदा प्रत्येक जातिको पूर्ण समानुपातिक आधारमा लोक सेवा आयोगबाट निस्पक्ष रूपले परिक्षा लिई छनौट गरिनेछ । तर ज्यादै पछाडि पारिएका अल्पसंख्यक र दलित जातिहरूलाई विशेष संरक्षणको सुविधा अनिवार्य दिलाईनेछ । राष्ट्रसेवकलाई राजनैतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त गरी स्वतन्त्ररूपले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार ईमान्दारीपूर्वक निर्वाह गर्न दिईनेछ ।

(घ) आर्थिक विकासको बाटो

१.०. भ्रष्टाचार मुक्त देश घोषणा

राजनैतिक दल, नेता, सेना, प्रहरी, सार्वजनिक निजामति सेवा, न्याय सेवा, संघ संस्थान, उद्योग, व्यापार लगायत सबै क्षेत्रलाई कडाईका साथ भ्रष्टाचार मुक्त बनाइनेछ । भ्रष्टाचारीहरूलाई कुनै पनि नाउमा मुक्ती दिइनेछैन, कार्यवाहीको भागीदारी बनाइनेछ । र केही वर्षभित्र भ्रष्टाचार मुक्त देश घोषणा गरिनेछ ।

२.१. प्राथमिकतामा स्वरोजगारी

सरकारी, गैरसरकारी, बैदेशिक र स्वरोजगार गरी चार थरको रोजगारी नीति अत्तियार गरिनेछ । त्यसमध्ये पहिलो प्राथमिकतामा स्वरोजगारी रहनेछ । यसको लागि सिपमूलक तालिम दिने, लघुउद्यमलाई सहूलियत प्रदान गर्ने, व्यवसायको लागि बिना धितो सहूलियत व्याजमा ऋण दिने व्यवस्था मिलाइनेछ । महिला नेतृत्वमा खोलिएका व्यवसायलाई सरकारी सेवासुल्क र करमा समेत सहूलियत प्रदान गरिनेछ ।

२.२. प्राकृतिक श्रोतसाधनको अधिकतम प्रयोग

प्राकृतिक श्रोतसाधनमाथिको अग्राधिकार आदिवासी जनजातिहरूको हकमा सुरक्षित गर्दै

राष्ट्र तथा प्रदेश निर्माणको लागि अधिकतम सदुपयोग गरिनेछ। स्थानीय र प्रदेश स्तरको विकासका लागि सम्बन्धित प्रदेशको प्राकृतिक श्रोतसाधनको अधिकतम सदुपयोगलाई प्राथमिकता दिइनेछ, र त्यहाँ उपलब्ध नभएमा नजिकको अन्य प्रदेशबाट ल्याई प्रयोग गरिनेछ।

२.३. विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोग

- (क) विज्ञान र प्रविधिका क्षेत्रमा राष्ट्रिय प्रतिभा पलायन रोक्न र देशभित्र प्रयाप्त अवसरको विकास गर्न, अनुसन्धान र विकासमा सरकारी अर्धसरकारी एवं निजी क्षेत्रबाट समेत लगानी वृद्धि गराउने नीति अवलम्बन गरिनेछ।
- (ख) जलशक्ति, सौर्य उर्जा, जैविक उर्जा जस्ता क्षेत्रको उचित उपयोगको लागि उपयुक्त प्रविधिको विकास गरिनेछ।
- (ग) कृषि उद्योग र अन्य आर्थिक क्षेत्र र गाउँको विकासका लागि उपयुक्त र धान्न सकिने खालको प्रविधिहरूको विकासमा जोड दिइनेछ।
- (घ) विज्ञान तथा प्रविधि अनुसन्धानमा संलग्न व्यक्ति तथा संस्थालाई वैज्ञानिक अनुसन्धानका निम्ति प्रयाप्त बजेट र श्रोतसाधन जुटाई परिचालन र प्रोत्साहित गरिनेछ।
- (ङ) प्रविधि हस्तान्तरण, नयाँ र उपयोगी प्रविधिको प्रचार र यसका निम्ति दक्ष जनशक्ति विकासका लागि आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- (च) आई.टी. प्रविधिलाई देश विकासमा अधिकतम सदुपयोग गर्ने साथै यसलाई अनुशासित बनाउन नीति नियम बनाई लागू गरिनेछ।

३.०. पर्यटन, वातावरण तथा उद्योग विकास

३.१. औद्योगिक व्यवस्था

देश विकासको मुख्य मेरुदण्ड उद्योगधन्डालाई आधुनिकीकरण गर्नेतर्फ पार्टीको मुख्य लक्ष्य रहेको छ। राज्यको उत्पादनलाई औद्योगिकीकरण गरी प्रारम्भमा कृषिमा आधारित सेवामूलक उद्योगहरूलाई प्राथमिकता दिईने छ। देशका उत्पादनशिल उद्योगलाई संघीय (केन्द्र वा प्रदेश) सरकारबाट सहयोग, संरक्षण र विशेष सुविधा प्रदान गरिने छ। वैदेशिक उद्योगहरूको एकाधिकार र बर्चश्वबाट जोगाई स्वदेशी उद्योगहरूमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको नीति अवलम्बन गरिने छ, भने स्वदेशी उत्पादनका लागि वैदेशिक बजार प्रवर्द्धन गरी निर्यातमूलक उद्योगहरूलाई प्रोत्साहन दिईने छ। मुलुकका आदिवासी जनजाति लगायत विभिन्न समुदायका जनतामा रहेको परम्परागत ज्ञान सीपमा आधारित लघु उद्योगहरूको संरक्षण, प्रवर्द्धन र विकासका लागि विशेष व्यवस्था गरिनेछ। सर्वसाधारण जनतासँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने वा बहुपक्षिय बहुराष्ट्रिय निगम वा विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहन दिईनुको साथै उनीहरूको मुनाफाको निश्चित प्रतिशत (रकम) विदेशी मुद्राको रूपमा लैजान दिइने छ। औद्योगिक विकासका लागि मानववस्तीभन्दा कमिमा ५ किलोमिटर टावा औद्योगिक क्षेत्र निर्माण गरिनेछ।

प्रदेशको निकासीकर्ता उद्योगहरूलाई विदेशबाट भ्रिकाइने कच्चा पदार्थको लागि विदेशबाट

मुद्रा सम्बन्धी कारोबार सरल तरिकाले व्यवस्थित गरिने छ र उद्योगधन्दा संचालन गर्नका लागि सहूलियत दरमा इन्धन तथा विद्युत वितरण गरिने छ। औद्योगिक क्षेत्र र यातायात आदि सम्पूर्ण सुविधा संघीय वा प्रदेशसरकारबाट उपलब्ध गराईने व्यवस्था हुनेछ। आदिवासी ज्ञानसित सम्बन्धित उद्योग व्यवसायलाई प्रोत्साहन र प्रबर्द्धन गर्न राज्यद्वारा विशेष सहूलियत उपलब्ध गराइनेछ।

३.२. पर्यटन व्यवसाय र वातावरण सम्बन्धी व्यवस्था :

नेपाल पर्यटनकोलागि आकर्षक केन्द्रविन्दु बन्ने प्रचुर सम्भावना रहेकोले पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण स्थलको पहिचान गरी त्यसको संरक्षणमा जोड दिइनेछ। पुरातात्विक महत्व बोकेका ऐतिहासिक स्थलहरूको मर्मत, सम्भार र जिर्णोद्धार गरी पर्यटकीय स्थानको विकास गरिनेछ। होटल व्यवसाय, ट्राभल एजेन्सी लगायत ट्रेकिङ्ग, ज्याफ्टिङ्ग र माउण्टेनरिङ्ग तथा हवाई सेवामा सुधार र आधुनिकरण गरिनेछ। यसका अतिरिक्त सुन्दर सफा गाउँसहर, शुद्ध खानेपानी तथा शान्ति सुरक्षाको राम्रो प्रबन्ध गरी पर्यटन व्यवसायलाई विदेशी मुद्रा आर्जनको मुख्य व्यवसाय बनाईने छ। वातावरणीय प्रदुषणबाट जोगाउन विशेष प्राथमिकता दिईनेछ। यसको लागि पर्यापर्यटन विकासको लागि विशेष कार्यक्रम ल्याइनेछ। यसैगरी विभिन्न ऐतिहासिक जातिय पहिचान बोकेका धातथलोमा पर्यापर्यटन विकासका लागि सोही जातिय समुहको सक्रियता र सहभागिताका कार्यक्रमहरू लागू गरिनेछ। जस्तै थरुहट क्षेत्रमा थारुहरूको ऐतिहासिक तथा पुरातत्वीक महत्वका स्थान, यसैगरी मगरात, नेवा, मिथिला, आदि क्षेत्रमा पनि पर्यापर्यटन विकास गरिनेछ। पर्यटन व्यवसायमा थप उर्जा र आकर्षण ल्याउनका लागि आदिवासी जनजातिहरूको लोकनृत्य, संस्कृति, भेषभूषा, परम्परा, कला, पेशालाई समेत संरक्षण, प्रबर्द्धन र विकास गर्दै व्यवसायिक बनाउदै लगिनेछ।

४.०. जलश्रोत, खानेपानी, सिंचाई, जलविद्युत र बैकल्पिक उर्जा विकास

४.१. जल स्रोत र विद्युत उत्पादन सम्बन्धी व्यवस्था

देशको अपार जलश्रोतलाई विद्युत उत्पादन, सिंचाई, माछापालन जस्ता व्यवसायहरूमा विशेष जोड दिइनेछ। विभिन्न प्रकृतिका विद्युत आयोजनाहरू संचालन गरी प्रत्येक सहर तथा गाउँमा बाल्न, खाना पकाउन बिजुली उपलब्ध गराई दाउरा कटानीबाट हुने वन विनास रोकी स्वच्छ वातावरण बनाइनेछ। विद्युत उत्पादन गर्दा निकासी पानी पुनः मूल प्रवाह बनाई कृषिमा उपयोग गरिनेछ। देशमा खपत हुने भन्दा बढी भएको विद्युतलाई मित्र राष्ट्रहरूसँग केन्द्र र प्रदेश सरकारको तहबाट उचित सम्झौताद्वारा विक्री गरी प्रदेशको आय वृद्धि गरिनेछ। विद्युत चुहावत नियन्त्रण गरी ग्रामीण ग्राहकलाई कम शुल्क र कृषि तथा औद्योगिक क्षेत्रहरूमा सहूलियत दरमा विद्युत उपलब्ध गराईने नीति लिइनेछ। विद्युत उत्पादनका लागि आदिवासी जनजाति, स्थानिय समुदाय समेतको स्वामित्वको सुनिश्चितता साथै स्वदेशी लगानीमा जोड दिइनेछ। वर्तमान लोड सेडिङलाई घटाउदै लगी चौबिसै घण्टा बिजुली उपलब्ध गराउन साना जलविद्युत परियोजना र बैकल्पिक उर्जा उत्पादन तथा प्रयोगलाई सहूलियत दरमा बढावा दिइनेछ। नेपाललाई आगामि ५ वर्षभित्र लोडसेडिङ्ग मुक्त देश बनाइनेछ।

४.२. खानेपानी सम्बन्धि व्यवस्था

नेपालमा जलश्रोतको अथाह भण्डार रहेतापनि सबै नेपालीहरू अहिलेसम्म स्वच्छ, पानी पिउन पाएका छैनन्। यसर्थ प्रत्येक गाउँ टोलमा स्वच्छ खानेपानीको अनिवार्य व्यवस्था ५ वर्षभित्र गरिनेछ। ठूला तथा शहरी स्थानहरूमा खानेपानी सहज उपलब्ध गराउन विभिन्न योजना कार्यान्वयन गराई जलश्रोतको धनि मानिएको मुलुकको जल उपयोगको नीतिलाई सार्थक बनाईनेछ। नेपालको पानीलाई प्रशोधन गरी खानेपानीको रूपमा विदेश निर्यात गरिनेछ।

४.३. सिंचाई सम्बन्धि व्यवस्था

नेपालका अधिकांश किसानहरू आकाशे पानीमा भर पर्नुपर्ने अवस्थालाई सामुल अन्त्य गर्दै खेतीयोग्य जमीनमा सिंचाईको राम्रो व्यवस्था गरिनेछ। परम्परागत नहर, कुलो तथा बाँधहरूको आधुनिकरण गरिनेछ। साथै सिंचाईको सम्भाव्यताको अध्ययन र खोजी गरी योजनाहरू सञ्चालन गरिनेछ। नदी कटानबाट भईरहेको बिनासहरूलाई रोक्न नदी नालाहरूमा तटबन्ध गर्नुको साथै नहर कुलोको व्यवस्था गरेर जल उत्पन्न प्रकोपलाई नियन्त्रण गरिनेछ। नेपालका ठूला ठूला नदीहरूलाई बाँध वा सुरुङको माध्यमबाट तराईका सबै क्षेत्रमा सिंचाई पुऱ्याईनेछ। पहाडका खेती योग्य जमीनको पहिचान गरी नहर, कूलो, लिफ्ट तथा अन्य उपयुक्त आधुनिक प्रविधि मार्फत सिंचाईको व्यवस्था गरिने छ।

परम्परागत सिंचाई प्रणालीलाई कानुनी मान्यता प्रदान गरिनेछ। साथै उनीहरूको क्षमता तथा संस्थागत विकासका लागि विशेष सहयोग कार्यक्रम लागू गरिनेछ, जस्तै थरुहट क्षेत्रका कुलापानी चौधरी।

४.४. बैकल्पिक उर्जा

जलविद्युत बाहेक अन्य बैकल्पिक उर्जा, जस्तै सौर्य उर्जा, जैविक उर्जा लगायतका अन्य बैकल्पिक उर्जालाई प्रोत्साहित गरी कम लागतमा ग्रामिण जनतासम्म पुऱ्याइनेछ। यस्ता उर्जाको दीगो प्रयोग, मर्मतसम्भार र नियमित प्रयोगको लागि आवश्यक तालिम तथा जनशक्तिको निर्माण गरिनेछ।

५.०. भुमी, कृषि तथा वन विकास

५.१. भूमिमाथिको अग्राधिकार

जमिनमाथि रहेको भू-माफिया र सामन्ति भू-स्वामित्वको अन्त्य गर्दै किसानमाथि हुने सबै प्रकारको शोषणको अन्त्य गरिने छ। मूलवासी आदिवासीहरूलाई उनीहरूको सम्बन्धित थातथलोमा जमिनमाथिको अग्राधिकार प्रदान गर्दै स्थानीय अन्य समुदायको लागि समेत जमिनमाथिको अधिकार सुरक्षित गरिनेछ।

५.२. कृषिको आधुनिकीकरण

कृषि उद्योगलाई नेपालको राष्ट्रिय उद्योगको रूपमा विकास गरिनेछ। वैज्ञानिक तथा उन्नत खेतीको विकासगरी कृषि उत्पादन बढाईनेछ। दक्ष कृषि जनशक्ति उत्पादन गर्न प्रत्येक

प्रदेशमा कम्तिमा एउटा कृषि विश्वविद्यालयको स्थापना गरिनेछ। किसानलाई आवश्यक पर्ने मल, उन्नत विऊ, सिंचाई, बजार र भण्डारणको राम्रो प्रबन्ध गरिनेछ। रासायनिक मल र कीटनासक औषधि प्रयोगलाई बन्द गरी जैविक (अर्गानिक) खेतिलाई बढावा दिइनेछ। वर्तमान निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीमा आमूल परिवर्तन गरी व्यवसायिक कृषिको विकास गरिनेछ। नेपालको छिमेकी देश चीन र भारत जस्ता विश्वकै बढी जनसंख्या भएको देशलाई बढीभन्दा बढी खाद्यान्न वस्तु निर्यात गरी ठूलो लाभ लिनसक्ने नीति लिइनेछ।

कृषि उत्पादन तथा सामाग्रीलाई बजारसम्म ल्याउनका लागि कृषि सडक तथा अन्य प्रविधिको विकास गरिनेछ। राज्यले कृषि क्षेत्रमा अधिकतम लगानी गर्नेछ। कृषियोग्य जमीनमाथि भैरहेको तिब्र सहरीकरणलाई रोकिनेछ।

५.३. मोहियानी सम्बन्धी

अर्काको जग्गा कमाउने वा गुठ गुठीयारका मोही र जग्गा धनीबीचको किचलो सदाकालागि समाप्त पार्न भूमिमाथिको द्वैध-स्वामित्वलाई अन्त्य गरी गुठ-गठी सम्बन्धी व्यवस्थालाई पूर्णरूपमा उन्मूलन वा खारेज गरी मोहीहरूलाई जग्गाको मालिक ३ वर्षभित्र बनाइनेछ। अर्कोतर्फ देव-देवालय, मठ-मन्दिरको संरक्षण र सम्बर्द्धनको लागि सरकारी स्तरबाटै बजेटको उपयुक्त व्यवस्था गरिनेछ।

५.४. भूमिहीन तथा सुकुम्बासी सम्बन्धी व्यवस्था

भूमि वितरण सम्बन्धी गतल नीतिको कारण लाखौं घरपरिवार जग्गाबाट बेदखल छन्, अर्कोतर्फ बाढी, पहिरो, दैवी प्रकोपबाट घरबार विहिन भएका लाखौं परिवार छन्। यसर्थ सरकारी तथा नीति कम्पनीहरूबाट ठूला ठूला आवासगृह निर्माण गरी बसोबासको व्यवस्था मिलाइनेछ। र उनीहरूको लागि स्वदेश तथा विदेशमा विभिन्न सेवा र व्यवसायमा रोजगारीका लागि प्राथमिकता दिइनेछ। र भूमिमाथिको निर्भरताबाट क्रमशः छुटकारा दिइनेछ।

५.५. कृषिजन्य पैदावार सम्बन्धी

भेंडा, चौरी, पशु पालनमा वृद्धि गराई ऊन र चीज जस्ता आयमूलक उत्पादन गर्ने कार्यक्रम तर्जुमा गरी विशेष व्यवस्था गरिनेछ। पहाडी क्षेत्रमा व्यवसायिक तरिकाले फलफूल, सब्जी, चिया, कफी, कपास, अलैंची जस्ता नगदे वाली लगाउन प्रोत्साहित गरी अन्य खाद्यान्न उत्पादन क्षेत्र व्यवस्थित पारिनेछ। गाई, भैसी तथा खसी-बाखा, मौरी पालन गर्नको लागि सहूलियत दरमा बैक ऋण उपलब्ध गराइनेछ। दुध, फल-फुल र मासु उत्पादन क्षेत्र कायम गर्न प्रोत्साहन दिइनेछ। तराई र भित्री तराई थरुहट क्षेत्रलाई खाद्यन्न उत्पादन हुने कृषि क्षेत्रको रूपमा विकास गरी धान, गहुँ, मकै लगायत जुट तथा उखु खेतीको लागि किसानहरूलाई प्राथमिकता प्रदान गरी जग्गाको वर्गीकरण र सोही अनुसार विभिन्न व्यवसायलाई पूर्णतः प्रोत्साहन दिइनेछ। दैवी प्रकोप तथा उन्नत बीउविजनका कारण उत्पादनमा हुनसक्ने सम्भाव्य क्षतिको पूर्तिको लागि निशुल्क कृषि बिमाको व्यवस्था गरिनेछ। साथै प्रत्येक किसानको घरदैलोमा कृषि विशेषज्ञको सेवा सर्वसुलभ गराइनेछ।

५.६. कृषकहरुको सम्बन्धमा :

नेपाल कृषि प्रधान देश भएको हुनाले जैविक विविधता, वातावरण सन्तुलन तथा जनस्वास्थ्यलाई ध्यानमा राखी रासायनिक मलद्वारा उत्पादन हुने खेतीलाई निरुत्साहित गरी अर्गानिक खेती गर्ने र बिउ विजन तथा जैविक मल उत्पादन गर्ने कृषि फर्म स्थापना गरी कृषकहरुलाई सस्तो सुलभ दरमा समयमै मल, बिउ विजन उपलब्ध गराइने छ । असक्षम किसानलाई एकहल गोरु किन्न ५ वर्षसम्म निर्व्याजी रकम उपलब्ध गराइने छ, र पहाड तराईमा खेतीको लागि अत्याधुनिक कृषि सामाग्री एवं औजारहरु सरकारी तवरबाट व्यवस्था मिलाइने छ । थरुहट तराई क्षेत्रका अति विपन्न मुक्त कर्मैया, अधेरवा, कम्लह्वी परिवारलाई पनि खेतिको लागि अत्याधुनिक कृषि सामाग्री एवं औजारहरु सरकारी तवरबाट व्यवस्था मिलाइने छ ।

५.७. जडीबुटी

तराई, पहाड र हिमाली क्षेत्रमा जडीबुटी उत्पादनका लागि विशेष योजना कार्यान्वयनमा प्राथमिकता दिइनेछ । त्यसको उचित संरक्षण र प्रशोधन गर्ने संयन्त्र जडानगरी गुणस्तरिय औषधी उत्पादन गरिनेछ । विभिन्न औषधी तथा जडीबुटीहरु विदेशमा निर्यात गर्न सम्बन्धीत क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । जडीबुटी खेती तथा संकलन र बिक्री बितरणको भरपर्दो संयन्त्र निर्माण गरी आमदानी र रोजगार प्रवर्द्धन गर्ने आधार तयार गरिनेछ । साथै जैविक विविधताको दृष्टिले दुर्लभ बोटविरुवा, बन्यजन्तु, आदिको विशेष संरक्षण गर्ने नीति लिइनेछ । आदिवासी समुदायको जडीबुटी ज्ञानको रुपमा स्थापित जडीबुटीलाई सोही जातिय समुहको सामुहिक ज्ञानको रुपमा कानूनी मान्यता प्रदान गरिनेछ । साथै सो ज्ञानको प्रयोगबाट आर्जित नाफाको कम्तिमा ५० प्रतिशत सोही जातिय समुहको विकासको लागि खर्च गरिनेछ ।

६.०. भौतिक पूर्वाधार निर्माण

६.१. गाउँ तथा सहरी विकास

थरुहट तराईको अधिकांश कृषियोग्य जमिनमा पहाड, हिमाल र दक्षिणबाट बसाई सराई गरी आएर अनियन्त्रित रुपमा बस्तीहरु बस्नेक्रमलाई नियोजन गरी योजनाबद्ध तरिकाले बसोबास क्षेत्र बनाइनेछ । यस भूगोलका मूलवासी र स्थानीय समुदायको बसोबास क्षेत्रमा चाहिने बिजुली, पानी, संचार, सडक, स्वास्थ्य, आदि पूर्वाधार निर्माण गरी सेवा उपलब्ध गराइनेछ । सहर बन्नको लागि न्यूनतम पूर्वाधार तयार पारिनेछ, र सहरी क्षेत्रको विकास गरिनेछ ।

हिमाली र पहाडी भेगमा अधिकांश गाउँका बस्तीहरु छरिएर टाढा-टाढा रहने हुनाले बिजुली, यातायात, सिचाई, वाटो, संचार, शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता आधारभुत सुविधाहरु वितरण गर्न अत्यन्त कठिन र महङ्गो हुने भएकाले प्राकृतिक श्रोत साधन सम्पन्न उपयुक्त स्थानमा एकिकृत सहरिकरण तथा बस्ती विकास गरिनेछ । प्राकृतिक श्रोत-साधन सम्पन्न ठुलठूला टार तथा बेसीहरुमा विश्वकै प्रशिद्ध ठुलठूला शहरहरुको विकास गरिनेछ ।

एउटा जिल्लामा भौगोलिक सुगमता, जनसंख्या र आर्थिक सम्भाव्यताको आधारमा ४

देखि ८ वटा आधुनिक बस्ती तथा सहरहरु निर्माण गरी बहुआर्थिक केन्द्रहरु विकास गरिनेछ । यसमा सबै जातिय र धार्मिक समुदायको समान पहुँचको सुनिश्चितता गरिनेछ । भौतिक पूर्वाधारको विकास बिना नयाँ नेपालको परिकल्पना हुन सक्दैन । तसर्थ नेपालको भौगोलिक विशिष्टता अनुकूलको उच्च प्रविधियुक्त भौतिक पूर्वाधारको विकासमा जोड दिईनेछ ।

थरुहट तराईका मूलवासी आदिवासीहरुको जग्गा खरिद गरी घर घरेडी बनाई बिक्री वितरण गर्ने कार्य तत्काल बन्द गरिनेछ, र भूमाफियाहरुलाई हतोत्सायी गरिनेछ ।

६.२. सडक तथा यातायात सम्बन्धी ब्यवस्था

मूलुकमा ठुला-ठुला सडक निर्माण गर्दा सम्पूर्ण निर्माण सामग्रीहरु विदेशबाट आयात गर्नुपर्ने भएकोले अत्यन्त महङ्गो हुन्छ । साथै पहाडी क्षेत्रमा प्रत्येक वर्षयाममा पहिरो गई सडक भत्कीने र पुनः मर्मत गरी रहनुपर्ने चक्रिय समस्याले देशको ठुलो धनराशी देशबाहिर जाने भएकोले विजुलीको तारबाट गुड्ने यातायातको साधन (ट्रली बस/रोप-वे) बाट यात्रु र मालसमान ढुवानी गर्ने ब्यवस्था गरिनेछ । प्रत्येक पहाडी सदरमुकाम, गा.वि.स.तथा दुर्गम तर महत्वपूर्ण जनघनत्व भएको स्थानहरु केवलकारको मार्गबाट जोडिनेछ ।

तराई र चुरे क्षेत्रमा विजुलीबाट चल्ने ट्रलीबस (बिद्युतीय) संचालन गरी पेट्रोल डिजेल जस्ता महङ्गो विदेशी ईन्धनको आयत घटाईनेछ । प्रत्येक स्वायत्त प्रदेशको राजधानी लगायत महत्वपूर्ण स्थानहरुमा विमान स्थलको निर्माण गरी हवाई सेवालालाई सहूलियत दरमा नियमित संचालन गर्ने ब्यवस्था मिलाईनेछ । पहाड र हिमाल क्षेत्र जोड्दै पूर्वपश्चिम सडक निर्माण गरिनेछ । तिब्बत सहित मित्रराष्ट्र चीनसँग जोड्ने पूर्व १, मध्य १ र पश्चिम २ गरी ४ वटा उत्तर दक्षिण सडक साथै काठमाडौँ उपत्यकासँग तराईलाई जोड्ने रेल र सुरुङ्ग मार्ग निर्माण गरिनेछ । प्रत्येक स्वयत्त प्रदेशको राजधानी तथा जिल्ला सदरमुकाम र गा.वि.स. लाई जोड्ने यातायातको ब्यवस्था गरिनेछ ।

थरुहट क्षेत्रको बीच भाग चिदै निर्माण भएको पूर्व पश्चिम सडक मार्गलाई थरुहट राजमार्ग नामाकरण गरिनेछ । साथै यस सडक मार्गको सुधार, सुरक्षा र सुविधा सम्पन्न बनाउनको लागि ठोस नीति तथा कार्यक्रम ल्याइनेछ । यसै मार्गसँगै समानान्तर हुनेगरी पूर्व पश्चिम विद्युतिय रेल मार्ग पनि निर्माण गरिनेछ । धनगढीबाट अतरिया हुँदै डडेल्धुर र डोटीसम्म, नेपालगंज, कोहलपुर हुँदै हुम्ला, जुम्लासम्म, लुम्बिनी, अर्घाखाची हुँदै मुस्ताङसम्म, विरगंज, हेटौडा, काठमाण्डौ हुँदै मित्रराष्ट्र चीनको खासासम्म यस्तै विराटनगर, दुहबी हुँदै सगरमाथासम्म सुविधा सम्पन्न रेलमार्ग निर्माण गरिनेछ । रेल तथा सडक मार्ग नभएको क्षेत्रमा रोपवे निर्माण गरिनेछ । यसबाट स्थानीय उत्पादनले राम्रो बजार मूल्य पाउने साथै आवश्यक सामग्री पनि समयमा कम मूल्यमा पाउन सक्नेछन् ।

७.०. बित्त, वाणिज्य तथा आपूर्ति

७.१. बैंक तथा वित्तिय संस्था सम्बन्धि ब्यवस्था

मूलुकमा संघीय प्रणाली अन्तर्गत केन्द्रीय बैंक र राज्य बैंक संचालन गरिनेछ । केन्द्रीय

बैंकले नोट (रुपैया) मुद्रण गराउदा स्थानीय मातृभाषामा पनि लिपीवद्ध गर्नु पर्नेछ । राज्य तहमा प्रत्येक गा.वि.स.मा एउटा बैंक स्थापना गराई कृषकहरूलाई चाहिने मल, बिउ बिजन, हल गोरु, सिंचाई, साना तिना पुल पुलेसा, गोबरग्याँस, गोरेटो घोडेटो बाटो निर्माणका लागि र अनिकाल परेको कृषकहरूलाई निर्व्याजी वा कम ब्याजमा ऋण उपलब्ध गराईनेछ । सरकारी तथा नीजि बैंकहरूले जनतालाई सेवाग्राही रुपमा प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ भने विदेशी बैंक वा वित्तीय संस्थाहरूलाई केन्द्रीय बैंकबाट ईजाजत नलिई संचालन गर्न अनुमति दिईने छैन ।

७.२. लघुवित्त तथा सहकारी सम्बन्धि व्यवस्था

ग्रामिण अर्थतन्त्रको विकासमा ठूलो टेवा पुग्ने हुँदा सहकारी संस्थाको गठन र सञ्चालनमा सरकारले आवश्यक प्रोत्साहन र सहयोग दिनेछ । यसका लागि पुँजीको मागलाई पुरा गर्न सहकारी बैंक र सहकारी मन्त्रालयको स्थापना गरिनेछ । साथै ग्रामिण अर्थतन्त्रलाई मजबुत बनाई समग्र देशको अर्थतन्त्रमा सुधार ल्याई देश विकासको लागि लघुवित्त कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । यसकालागि नीति तथा योजना बनाई प्रभावकारी रुपमा लागू गरिनेछ ।

गरिवी निवारणको मूल शुरुवाती अभियान भनेका लघुवित्त र सहकारी संस्थाहरू हुन् भन्ने कुरा विश्वाव्यापि रुपमा सिद्ध भइसकेका छन् । नेपालमा पनि लघुवित्त कार्यक्रमले गरिवी निवारणमा प्रशंसनीय कार्य गरिराखेको छ । सहकारीको भूमिका पनि प्रशंसनीय नै छ । यसर्थ यी दुवै अभियानलाई अझ व्यापक, सार्थक र गुणात्मक बनाउनको लागि यस्ता कार्यक्रम संचालन गर्ने संघ संगठनलाई कानूनी रुपमा आयकर छुट, सहुलियत ब्याजदरमा पूजी व्यवस्थापनमा सहयोगी हुनेगरी आर्थिक नीति तथा कार्यक्रम बनाइनेछ । बिपन्न परिवारलाई लक्षित गरी लघुवित्त र सहकारीलाई सहयोगी हुनेगरी सीपमूलक तथा आयमूलक तालिम तथा सहयोगी क्रियाकलापको व्यवस्था मिलाइनेछ ।

७.३. लघुउद्यम सम्बन्धि व्यवस्था

नेपाली जनताहरूको अर्थतन्त्रमा सुधार ल्याउनकोलागि सर्वसुलभ किसिमबाट ऋण कर्जा प्रवाह गरी लघुउद्यममा विशेष जोड दिईनेछ । यसको लागि आवश्यक नीति तथा योजना बनाई उद्युउद्यम सम्बन्धि तालिम, अभिमुखीकरण एवं प्राविधिक रुपमा सहयोग गर्नको लागि विशेष व्यवस्था मिलाईनेछ ।

७.४. उद्योग व्यवसाय सम्बन्धि व्यवस्था

- (क) आधारभूत स्वदेशी कच्चा पदार्थमा आधारित, निर्यातमूलक दैनिक उपभोगका सामानहरू उत्पादन गर्ने र उच्च प्रविधिमूलक उद्योगहरूको स्थापनामा नीजि क्षेत्रलाई तथा वैदेशीक लगानीकर्ताहरूलाई उत्प्रेरित गरिनेछ ।
- (ख) मुख्यतया यस्ता उद्योगहरूमा बढी मानवीय श्रम प्रयोग हुने प्रविधिमा जोड दिइनेछ । जसबाट बढी रोजगारीको सृजना हुन जानेछ ।
- (ग) कृषि, वन तथा अन्य क्षेत्रको व्यवसायीकरण, नीजि क्षेत्रको लगानी वृद्धिका लागि विश्वसनिय वातावरण तथा रोजगारी वृद्धि गर्ने श्रममूलक प्रविधिलाई प्राथमिकता दिईनेछ ।

- (घ) साना एवं स्वदेशी परम्परागत सीप भल्कने घरेलु एवं हस्तकलाका क्षेत्रहरूमा स्वदेशी लगानीकर्ताहरूलाई सहूलियत प्रदान गरी सुरक्षित राखिनेछ ।
- (ङ) वातावरणमा पर्न सक्ने प्रदूषणलाई न्यूनिकरण गर्ने र कम्प्यूटर सफ्टवेयर उत्पादन गर्ने उद्योगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- (च) निर्यात अविवृद्धिद्वारा व्यापार घाटा कम गर्न हाल निकासी भईरहेका वस्तुहरूलाई स्थायित्व प्रदान गरी यिनीहरूको वस्तु तथा बजार विविधिकरण, प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरूलाई अगाडि बढाईनेछ ।
- (छ) वातावरणलाई प्रतिकूल प्रभाव नपुग्ने गरी ठूलूला उद्योगहरूको स्थापना गर्नको लागि समभाव्यताको अध्ययन गरी आवश्यक पूर्वाधारमा जोड दिई लगानीकर्ताहरूलाई विशेष सहूलियत दिईनेछ ।

८.०. श्रम तथा रोजगारी

- (क) जाति, धर्म, रंग, लिंग र विचारको आधारमा भेदभाव नगरी हातमा सिप र योग्यता अनुसारको रोजगारीको हक सुरक्षित गरिनेछ ।
- (ख) गरेको कामको ज्याला पाउने हक रहनेछ ।
- (ग) श्रम ऐन र ट्रेड यूनियन ऐनलाई श्रमिक मजदूरहरूको हितको पक्षमा क्रमशः समयानुकूल परिवर्तन गर्दै लगिनेछ ।
- (घ) श्रमिकहरूको जीवन यापन प्रक्रियालाई सरल र सुविधायुक्त बनाउन बिमा, निवृत्तिभरण लगायत सबै प्रकारका व्यवस्थाहरू पुनरावलोकन गरी आवश्यक सुधार गरिनेछ ।

९.०. आदिवासी तथा बौद्धिक ज्ञान

आदिवासी समुदायले आफ्नै निरन्तर अभ्यास, त्याग र बुद्धिबाट सिकेका ज्ञान जसलाई परम्परादेखि एक पुस्ताबाट अर्को पुस्ता लिखित वा मौखिक रूपमा हस्तान्तरण हुँदै आएको ज्ञानलाई आदिवासी ज्ञान भनिन्छ । यस्ता ज्ञानहरू नेपालका सबै आदिवासी समुदायमा आआफ्नै खालका सयौं आदिवासी ज्ञान भेटिन्छन् । तर राज्यको गैरजिम्मेवारपूर्ण रवैया र शासकहरूको हेपाहा, चेपाहा र पक्षपातपूर्ण व्यवहारका कारण लोपोन्मुख हुने अवस्थामा छ । यसको खोज अनुसन्धान, संरक्षण, प्रवर्द्धन र विकास गर्ने प्रार्थमिकता रहनेछ साथै सम्बन्धित आदिवासीको ज्ञानको सामुहिक स्वामित्व समेत दिइनेछ ।

आदिवासी जनजातिहरू लगायत नेपालका सबै जात जातिहरूको भाषा, लिपि, साहित्य, इतिहास, कला, संस्कृति, परम्परागत सीप तथा प्रविधिहरूको प्रवर्द्धन र संरक्षणका लागि आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । परम्परागत रूपमा अभ्यास गर्दै आएका प्रविधि, सीप र विशेष ज्ञानको संरक्षणका लागि अध्ययन अनुसन्धान गर्नुको साथै तिनीहरूलाई आदिवासी जनजातिहरूको बौद्धिक सम्पत्तिका रूपमा स्थापित गरिनेछ ।

(ड) सामाजिक सुरक्षा

१.१. संघीय शिक्षा नीति तथा प्रणाली सम्बन्धी व्यवस्था

- (क) एक जाति, एक भाषा, एक धर्म संस्कृति र क्षेत्र एवं वर्गलाई मात्र प्रतिविम्बित गर्ने शिक्षा खारेज गरी सबैको अस्तित्व पहिचान, आत्मसम्मान, ईतिहास र क्षेत्रलाई समेट्ने बहुसंस्कृतिवादमा आधारित वैज्ञानिक एवं विकेन्द्रीत संघिय शिक्षाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (ख) शिक्षामा भएको व्यापारिकरण अन्त्य गरी शैक्षिक गुणस्तरमा एकरूपता कायम गरिनेछ । कक्षा १२ सम्मको शिक्षा निःशुल्क गरिनेछ ।
- (ग) नागरिकको मौलिक हक तथा कर्तव्य, आदिवासी अधिकार, श्रमिकको अधिकार, मानव अधिकार, राजनैतिक अधिकारको बारेमा अनिवार्य अध्ययन गराईनेछ । शिक्षालाई नागरिकको मौलिक अधिकार बनाइनेछ ।
- (घ) विभिन्न जातिहरूको भाषा, संस्कृति संरक्षण र विकास गर्नका लागि भाषिक तथा सांस्कृतिक विश्वविद्यालयहरू स्थापना गरिनेछ । मातृभाषामा पढन पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
- (ङ) स्कूल जान नसकेका वा बीचैमा कक्षा छाडेका युवाहरूलाई विशेष प्राविधिक विश्वविद्यालय खोली निःशुल्क प्राविधिक शिक्षा दिईनेछ ।
- (च) नेपाली परिवेशले मागेको दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न प्राविधिक, वैज्ञानिक अनुसन्धानात्मक शिक्षामा जोड दिईनेछ ।
- (छ) गरिब, मुक्त कमैया, कम्लही, पछाडि पारिएका, अल्पसंख्यक, सिमान्कृत, लोपोन्मुख, दलित तथा पछाडि पारिएका क्षेत्रलाई विशेष शिक्षाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (ज) प्रत्येक प्रदेशले आफ्नै विशिष्टता र आवश्यकता अनुसारको पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्न सक्ने छन् ।
- (झ) आफ्नो भूमी, आफ्नो संस्कृति प्रति प्रेमभाव जोगाउने, स्वदेशमै जिउन सक्ने, आत्मनिर्भर, श्रम प्रति सम्मान गर्ने, सामुहिक र समानताको भावना विकास गराउने, सामाजिक तथा जातिय विविधताको सम्मान गर्ने, संघीयवादी सोचको विकास गराउने शिक्षा लागू गरिनेछ । संघीय राज्यको मर्मअनुसार भाषिक विश्वविद्यालय स्थापना गरी सबै भाषाविद्लाई समान हैसियत कायम गराउनु पर्दछ । साथै, शिक्षालाई सबैको पहुँच स्थापित गराउनु पर्दछ । पाठ्यसामग्रीहरू नेपालको विशिष्टता अनुसारको हुनुपर्दछ भने व्यवहारमा लागू गराउन सक्ने सीपमूलक, रोजगार प्रवर्द्धन गर्न सक्ने शिक्षालाई बढि जोड दिइनेछ ।
- (ञ) सबै जातिहरूको मातृभाषामा शिक्षा दिने, दिलाउने पूर्ण व्यवस्था गरिनेछ । कुनै पनि जातिय समुदायले आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा लिन चाहेमा सरकारबाट सहयोग दिईनेछ ।
- (ट) हालको शिक्षनीतिलाई समय सापेक्ष आमूल परिवर्तन गर्दै प्राविधिक, व्यावहारिक, वैज्ञानिक तथा रोजगारमूलक शिक्षानीति अवलम्बन गरी १२ कक्षा सम्म अनिवार्य निःशुल्क शिक्षा दिईने व्यवस्था गरिने छ ।
- (ठ) विभिन्न भाषामा शिक्षा र शिक्षण सीप विकासको लागि प्रदेश तहमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत

छुट्टै विभागको व्यवस्था गरिनेछ । त्यस विभागले मातृभाषी समुदायको पहिचान गरी मातृभाषामा शिक्षा दिने व्यवस्था मिलाई कार्यान्वयन गर्ने छ, तर महिलाहरूलाई शिक्षाको निम्ति विशेष सुविधाको व्यवस्था मिलाइने छ ।

- (ड) विद्यालयको संरचना परिवर्तन गरी विद्यालयको बर्गिकरणलाई एक रूपता गरी समान शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- (ढ) महिला सीप विकास गर्न साक्षरता अभियान, अपाङ्ग तथा मुक्त कम्प्लेक्सी कम्प्लेक्सी बालबालिकाहरूको लागि विशेष शिक्षाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (ण) परिक्षा सम्बन्धि सम्पूर्ण कार्य संघीय राज्य अनुरूप विकेन्द्रीकरण गरी केन्द्रीय परिक्षा बोर्डको मुख्य दायित्व संघीय परिक्षा समिति बीच सामञ्जस्यता कायम गरी परिक्षालाई विश्वासिलो र पारदर्शी बनाइनेछ ।
- (त) शिक्षा आयोगका सम्पूर्ण कार्यहरू लोक सेवा आयोग जस्तै स्वतन्त्र र स्वायत्त बनाई परिवर्तित पाठ्यक्रम र नयाँ नेपालको सृजना गर्ने राष्ट्रको संकल्पलाई साकार पार्न शिक्षकहरूलाई अभिमूखिकरण तालिम र गोष्ठीको आयोजना गरी सक्षम बनाइनेछ । राष्ट्रिय स्तरमा शिक्षा परिषद्को गठन गरी यसको कार्य विभाजन सहित शिक्षा मन्त्रालय, विभाग, क्षेत्र र जिल्लासंगको सम्बन्ध स्पष्ट व्यवस्था गरिनेछ ।
- (थ) सबै प्रदेशमा कम्तिमा एकवटा विश्वविद्यालय खोलिनेछ । थरुहट क्षेत्र दाङको बेलभुण्डी स्थित संस्कृत विश्वविद्यालयलाई थरुहट विश्वविद्यालय बनाई संचालन गरिनेछ ।
- (द) स्वायत्त रूपमा रहेको शिक्षालाई समावेशी बनाई सबैको पहुँच सहित भर्ना, छात्रवृत्ति, छात्रवास, अवसर एवं औषधोपचारमा आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेसी, महिला, पछाडि पारिएका समुदायहरूको लागि विशेष व्यवस्था गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- (ध) सरकारी र निजी शिक्षाको बीचमा रहेको असमानताको अन्त्य गर्दै गुणस्तरिय र शिक्षामा एकरूपता ल्याइनेछ । साथै शैक्षिक माफियाहरूको अन्त्य गरीनेछ ।

१.२. विद्यार्थी सम्बन्धमा

- (क) सबै जाति, वर्ग, लिंग, अपाङ्ग समुहका विद्यार्थीहरूको लागि विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरू विद्यार्थी मैत्री वातावरण बनाइनेछ ।
- (ख) विद्यार्थीहरूले चाहे अनुसारको भाषा, विषय र स्थान अनुसारको शिक्षा आर्जन गर्न पाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- (ग) विद्यार्थी समुहलियत परिचय पत्र बनाई प्रभावकारी लागू गरिनेछ । साथै विद्यार्थी संगठन, यातायात व्यवसायी र नेपाल सरकारबीच भएका त्रिपक्षित सम्झौताहरू अक्षरशः कार्यान्वयन गर्ने गरिनेछ ।

२.०. संस्कृति विकास

२.१. भाषा, लिपि तथा साहित्य सम्बन्धि व्यवस्था

नेपालमा विभिन्न जाति र समुदायले बोल्ने भाषाहरु सबै राष्ट्र भाषा हुन् । सबै भाषाहरुको राज्यले संरक्षण र विकास गर्नेछ । एक भाषिक नीतिको अन्त्य गरी बहुभाषिक नीति अवलम्बन गरिनेछ । राज्यले विभिन्न जातिको मातृभाषा उपर गरेको दमन र त्यसबाट भएको क्षतीलाई पूर्ति गर्नका लागि मातृभाषामा उच्च शिक्षासम्म अध्ययन र सरकारी कामकाजमा प्रयोग गरिनेछ । कुनै सरकारी तथा अर्धसरकारी सेवामा रहेका राष्ट्रसेवकहरुले आफ्नो मातृभाषा र सम्बन्धित कार्यक्षेत्रको स्थानिय भाषामा ज्ञान राख्नु अनिवार्य हुनेछ । राज्यको सबै तहमा सम्बन्धित जातिको उम्मेदवारहरुलाई आ-आफ्नो मातृभाषामा अन्तरवार्ता दिने, प्रचार प्रसार गर्ने र सपथ लिने हक प्रदान गरिने छ । स्वायत्त राज्यका सरकारी कार्यालय अड्डा अदालतमा सबै जातजातिलाई आ-आफ्नो मातृभाषा प्रयोग गर्न स्वतन्त्रता रहनेछ । राज्यमा बसोबास गर्ने विभिन्न जातिहरुको भाषा विकासको लागि भाषिक योजना तर्जुमा गरी लिपी नभएका भाषाहरुको लिपी निर्माण तथा छनौटको निम्ति सरकारी तहबाट सहयोग उपलब्ध गरिनेछ ।

२.२. संस्कृति संरक्षण, विकास तथा प्रवर्द्धन सम्बन्धि व्यवस्था

नेपाल बहुसांस्कृतिक राष्ट्र हो । सबै जाति र समुदायको संस्कृतिहरुको राज्यले समान रुपमा व्यवहार, संरक्षण र विकास गर्नेछ । विभिन्न जातजाति एवं समुदायको कला संस्कृति, आदिवासी ज्ञान, भेष भूषाको संरक्षण र संवर्द्धन गर्न केन्द्र, प्रदेश र स्थानिय स्तरमा सांस्कृतिक प्रतिष्ठान निर्माण गरिनेछ । राष्ट्रिय महत्व राख्ने धार्मिक, सांस्कृतिक तथा चाडपर्व आयोजन गर्नको लागि केन्द्रीय तथा प्रदेश सरकारले श्रोत उपलब्ध गराउनेछ ।

२.३. ऐतिहासिक थातथलो पहिचान र उपभोग सम्बन्धि व्यवस्था

ऐतिहासिक थातथलो संगै आदिवासी जनजातिहरुको अस्तित्व र पहिचान जोडिएको हुनाले उनीहरुले आदिम कालबाट बसोबास गर्दै आएको भूमिको पहिचान गरी संरक्षण गरिनेछ । उनीहरुको आदिभूमिबाट विस्थापित गर्ने, प्रभावित गर्ने वा उनीहरुको मन्जुरी, सहमती र विना सूचनाका आधारमा कुनै पनि कार्यहरु गर्न गराउन नपाउने सवैधानिक व्यवस्था गरिनेछ । साथै उनीहरुको आदिभूमिमा राज्यद्वारा जबरजस्त बसाई सराई गराउन नपाईने, उद्योगधन्दा कलकारखाना खोल्न नपाईने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, प्राकृतिक स्रोत साधनको उपभोगमा आदिवासी जनजातिहरुको अग्राधिकारको व्यवस्था गरिनेछ । उनीहरुको सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक, राजनीतिक मूल्य मान्यता तथा प्रथाजनित कानूनमा कुनै पनि किसिमको प्रतिकूल असर पुऱ्याउने कार्य राज्यबाट गरिनेछैन । उनीहरुको ऐतिहासिक भूमि लगायत भाषा, संस्कृतिहरुको संरक्षण गर्नमा विशेष योजना बनाई लागू गरिनेछ ।

२.४. संस्कृति, साहित्य, कला संरक्षण, विकास तथा प्रवर्द्धन सम्बन्धि व्यवस्था

मुलुकको लोकतान्त्रिकरणका लागि संस्कृति, साहित्य, कला र संगीतको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यस क्षेत्रसंग सम्बन्धित कलाकर्मीहरुको श्रृजनात्मक योगदानको थरुहट तराई पार्टी, नेपाल

हार्दिक सराहाना गर्दछ। संस्कृतिको संरक्षण, संवर्द्धन तथा विकासमा विशेष जोड दिइनेछ। साहित्य, कला र संगीतको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिदै साहित्य कलाकर्मीहरूको भूमिका तथा सिर्जनशीलताहरूलाई प्रोत्साहित गर्नु हाम्रो कर्तव्य हुनेछ। जसकालागि उचित पूर्वाधारको विकास गरिने छ। देशको भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति, परम्परा र सम्पदाको विकास एवं रक्षाका लागि सबै प्रादेशिक राज्यहरूमा प्रजा प्रतिष्ठानको गठन गरी आवश्यक पूर्वाधार मिलाइनेछ। ललितकला, प्रज्ञा प्रतिष्ठान एवं संगीत नाट्य प्रज्ञा प्रतिष्ठान स्थापना गरी सबैको समुचित प्रतिनिधित्व हुनेगरी समावेशी नीति अनुरूप अधि बढाईनेछ। ऐतिहासिक स्थलहरूमा पुरातात्विक अन्वेषण, अनुसन्धान र उत्खननका कामलाई अधि बढाईनेछ। राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय महत्वका थन्का मरुवा, मठ, मन्दिर, गुम्बा, मस्जिद, चैत्य एवं स्मारकहरूको संरक्षण, अभिलेखहरूको वैज्ञानिक संरक्षण, विभिन्न जातजातिहरूको गीत, संगीत, नृत्य र अन्य संस्कृति विशेषतालाई प्रस्तुत गर्ने सांस्कृतिक केन्द्रहरूको स्थापना गरिनेछ। साहित्य, कला र संस्कृतिका क्षेत्रमा विशेष योगदान पुऱ्याउने विशिष्ट व्यक्ति र संस्थाहरूको सम्मान गरिनेछ।

२.५. परम्परागत सीप एवं प्रविधिको संरक्षण व्यवस्था

आदिवासी जनजातिहरूको परम्परागत सीप एवं प्रविधिको संरक्षण गरिनेछ। साथै उक्त सीप र प्रविधिको सदुपयोग सहित व्यवसायीकरण गर्नको लागि विशेष व्यवस्था गरिनेछ। अन्तरराष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि १९९९ र सिबिडि कन्भेन्सनद्वारा प्रत्याभूत गरिएको अधिकार अनुसार राष्ट्रिय कानूनहरूको अधिनमा रही जैविक विविधताको संरक्षण एवं दिगो उपयोगका लागि सान्दर्भिक परम्परागत जीवनशैली रहेका आदिवासी तथा स्थानीय समुदायको ज्ञान, आविष्कार तथा व्यवहारहरूलाई सम्मान, संरक्षण एवं निरन्तरता दिन त्यस्ता ज्ञान, आविष्कार तथा व्यवहारहरूलाई अझ बढी व्यापकरूपमा लागू गर्नका लागि प्रवर्द्धन गरिनुका साथै त्यस्ता ज्ञान, आविष्कार तथा व्यवहारहरूको प्रयोगबाट हुने न्यायपूर्ण बाँडफाँडलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। प्रविधिमाथिको पहुँच तथा हस्तान्तरण प्रतिलिपी बौद्धिक सम्पत्तिमाथिको अधिकार विषयभित्र पर्ने भएका हुनाले यी कुराहरू प्रभावकारी रूपमा संरक्षण गरिनेछ।

सिबिडि कन्भेन्सनले सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूलाई प्रविधिमाथिको पहुँच र हस्तान्तरणलाई उपलब्ध गराउन कानूनी, प्रशासनिक वा नीतिगत उपायहरू अवलम्बन गर्न निर्देश गरेको हुनाले प्रतिलिपिद्वारा संरक्षित प्रविधि र अन्य प्रकारका बौद्धिक सम्पत्तिहरूका विषयको पहुँच र हस्तान्तरण गर्नका लागि अन्तरराष्ट्रिय कानूनका मापदण्ड अनुरूप गरिनेछ। 'प्रविधिको संयुक्त विकास तथा हस्तान्तरणमा' निजी क्षेत्रको सहभागितालाई सुगम बनाउन, बौद्धिक सम्पत्तिमाथिको अधिकारलाई असर नपुग्ने गरी संरक्षणको व्यवस्था मिलाईनेछ। आदिवासी समुदायको ज्ञान, सीपलाई सूचीबद्ध गरी सोही समुदायलाई स्वामित्व दिने व्यवस्था मिलाइनेछ।

२.६. अनुवांशिक श्रोत सम्बन्धि व्यवस्था

(क) परम्परागत तवरले जीवन निर्वाह गरिरहेका धेरैजसो आदिवासी तथा स्थानिय समुदायहरूको जैविक स्रोतहरूमाथिको नजिकको एवं परम्परागत निर्भरता, जैविक विविधताको संरक्षणका

लागि तथा त्यसका अवयवहरूको दिगो उपयोगका लागि सान्दर्भिक रहेका परम्परागत ज्ञान, आविष्कार तथा व्यवहारहरूबाट हुने फाइदाको न्यायपूर्ण बाँडफाँडको अपेक्षालाई मान्यता दिइनेछ ।

- (ख) जैविक विविधताको संरक्षण एवम् दिगो उपयोगमा महिलाहरूले खेल्ने महत्वपूर्ण भूमिकालाई मान्यता दिदै र जैविक विविधताको संरक्षणका लागि निर्माण तथा कार्यान्वयनको सबै तहमा महिलाहरूलाई पूर्णरूपमा सहभागी बनाउनु पर्ने आवश्यकतालाई सुनिश्चिता गरिने छ ।
- (ग) सिबीडी कन्भेन्सनको सम्बन्धित प्रावधानहरू अन्तरगत रहेर जैविक विविधताको संरक्षण, जैविक विविधता एवं त्यसका अंगहरूको दिगो उपयोग गरिनेछ । साथै, आनुवांशिक स्रोतहरूको प्रयोगबाट हुने फाइदाहरूको न्यायपूर्ण तथा समतामूलक बाँडफाँड गरिनेछ । यसो गर्दा ती स्रोतहरूमाथि तथा सम्बन्धित प्रविधिमा सबै किसिमका अधिकारलाई ध्यानमा राख्दै स्रोतहरूमाथि पहुँच उपलब्ध गराउने तथा सम्बन्धित प्रविधिहरूको सोही समुदायलाई हस्तान्तरण गर्ने कुराका साथै उपयुक्त आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराईनेछ ।
- (घ) जैविक विविधतासम्बन्धी महासन्धी आदिवासीहरूको हितमा प्रतिकूल असर पार्ने प्रावधानहरू पनि रहेका छन् । आदिवासीहरूको हक अधिकारलाई समुन्नत बनाउनका लागि महासन्धिको त्यस्ता प्रावधानहरूको आलोचना गरिनुका साथै तिनीहरूमा सुधार ल्याउनका लागि गरिने प्रयत्नहरूलाई जारि राखिनेछ । प्रदेशहरूको आफ्नो प्राकृतिक स्रोतहरूमाथिको सार्वभौम अधिकारलाई मान्यता दिदै, आनुवांशिक स्रोतहरूमाथिको पहुँचलाई निर्धारण गर्ने अधिकार राष्ट्रिय सरकारसँग रहन्छ, र त्यस विषयलाई राष्ट्रिय कानूनहरूमा व्यवस्थित गरिनेछ ।
- (ङ) पर्यावरणीय दृष्टिकोणले उपयुक्त आनुवांशिक स्रोतहरूको प्रयोगका लागि ती स्रोतहरू माथिको पहुँचलाई सुगम बनाउने वातावरण निर्माण गर्न प्रयास गरिनेछ, सिबिडि कन्भेन्सनको उद्देश्यविपरीत हुने गरी कुनै बन्देजहरू लगाईने छैन ।
- (च) आनुवांशिक स्रोतहरूमाथिको पहुँच सो स्रोत उपलब्ध गराउने पक्षको अग्रिम सूचना र सहमतिको विषय हुनेछ ।

२.७ लुम्बिनी वृहत विकास योजना

विश्व शान्तिका अग्रदूत भगवान गौतम बुद्ध जन्मिएको, हुर्किएको र मावाली कपिलवस्तु, रुपन्देही र नवलपवरासी जिल्लामा केन्द्रिकृत गरि त्यहाँका मूल आदिवासी थारु, जनजाति र बौद्ध धर्मावलम्बीहरूलाई अग्राधिकार प्रदान गरि लुम्बिनी वृहत विकास योजना लागू गरिनेछ ।

३.०. खेलकुद विकास

- (क) राष्ट्रिय खेलकुद नीतिलाई अझ संशोधन गर्दै सो अनुरूप कार्यान्वयन गर्दै जिल्ला, क्षेत्रिय, राष्ट्रिय र अन्तरराष्ट्रिय स्तरका खेलकूदको आयोजना र सहभागितालाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- (ख) नीजि क्षेत्रलाई समेत सहभागी गराई खेलकूद विकास कोष स्थापना गर्ने, मा.वि. स्तरमा खेलकूद शिक्षकको व्यवस्था, सबै प्रादेशिक राज्यमा बहुउद्देश्यीय कभर्डहल र प्रत्येक गाविसमा समेत भौतिक पूर्वाधार विकास एवं राष्ट्रिय खेलकूद प्रशिक्षण प्रतिष्ठान गठन गरिनेछ ।

- (ग) सार्क स्तरिय तथा अन्तरराष्ट्रिय स्तरका खेलकूदमा विजय हासिल गरेका खेलाडी तथा समुहलाई राष्ट्रिय सम्मानका साथ आर्थिक र भौतिक पुरस्कार प्रदान गरिनेछ ।
- (घ) नेपालका खेलाडीहरुको प्रतिभा हुँदा हुँदै पनि खेललाई पेशागत रुपमा लादा उनीहरुको दैनिक जीवन अर्थतन्त्रको अभावमा संकटमा परी प्रतिभाहरु पलायन भईरहेको हुनाले खेल पेशालाई एकदमै मर्यादित रुपमा विकास गर्दै आर्थिक हिसामा खेलाडीहरुलाई सहयोग पुग्ने नीति तथा योजना बनाई लागु गरिनेछ ।
- (ङ) खेलकूदमा जरो गाडेर बसेको नातावाद, कृपावाद, चाकडीको पूर्ण अन्त्य गरी स्वतन्त्र र निःपक्ष रुपमा खेलाडीहरुको चयन गरी उनीहरुको प्रतिभाको उच्च सम्मान गर्दै अवसरको लागि हरेक पक्षबाट सहयोग गरिनेछ ।
- (ट) एठलेटिक्स खेलकूदमा आदिवासी थारुहरुको शारिरीक बनोट र सुगठनको कारण राम्रो नतिजा दिई आएको हुनाले उच्च प्राथमिकता दिई अवसर प्रदान गरिनेछ ।

४.०. स्वास्थ्य सेवा

डाक्टरहरुको अभाव, विपन्न आर्थिक अवस्था, दुर्गम भेगका जनतालाई स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउन प्रदेशको प्रत्येक जिल्लाहरुमा कम्तिमा १५० शैयाको आधुनिक अस्पताल र प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गरी गरिबीका रेखामूनि रहेका जनतालाई न्यूनतम शुल्कमा स्वास्थ्य उपचार व्यवस्था गरिनेछ । अल्पसंख्यक, लोपोन्मुख, अति सिमान्तकृत र दलित जातिलाई निःशुल्क औषधी उपचारको व्यवस्था गरिनेछ । स्वास्थ्य क्षेत्रमा देखिएको दक्ष जनशक्तिको अभावलाई व्यवस्थापन गर्न जेहेन्दार विद्यार्थीहरुलाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनेछ भने प्रदेशको लगानीबाट मेडिकल कलेज स्थापनागरी त्यसबाट उत्पादित दक्ष जनशक्तिले अनिवार्य जनताको सेवा गर्ने पर्ने नीति अख्तियार गरिनेछ । उनीहरुलाई उचित सेवा सुविधा प्रदान गरी बौद्धिक पलायनको रोकथाम गरिनेछ । जनस्वास्थ्यलाई सर्वसुलभ र व्यवस्थित गर्न राज्यका नागरिकहरुका लागि स्वास्थ्य विमाको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.०. महिला सुरक्षा, एकल महिला

५.१. एकल महिला (विधवा) लाई विधवा भएकै मितिदेखि विधवा भत्ता उपलब्ध गराईनेछ । असहाय, आश्रित वा ६० वर्ष माथिका विधवाहरुलाई विशेष व्यवस्था गरिनेछ । द्वन्द्व पीडित महिला तथा उनीहरुमा आश्रित बालबालिकाहरुको लागि राज्यबाट विशेष योजना बनाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

६.०. बाल विकास सम्बन्धि व्यवस्था

बालबालिकाहरुको हक, अधिकार र विकासलाई सुनिश्चित गर्न “संयुक्तराष्ट्र संघ बालअधिकार महासन्धि” मा उल्लेख भए बमोजिम बालबचावट, बालसंरक्षण, बालविकास र बालसहभागीताका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुको साथै बालसुधार गृह, बाल अस्पताल, शिशु स्याहार केन्द्र आदि सञ्चालको व्यवस्था गरिनेछ । सडक बालबालिकाहरुको पुनःस्थापना कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाई सक्षम नागरिकका रुपमा विकसित गरिनेछ । कुपोषण र अपर्याप्त स्वास्थ्य

सुविधाका कारणबाट हुने अकाल मृत्युबाट बालबालिकाहरुको जीवन रक्षा गर्नु राज्यको मुख्य दायित्व हुनेछ। बालबालिकाहरुलाई आफ्नो पहिचान र नामको हक हुनेछ। साथै बालबालिकाहरुलाई उचित पालन पोषण, शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा एवं बालबालिका माथिको हिंसा र शोषण बिरुद्धको हक सहित बाल अधिकारको व्यवस्था गरिनेछ। बाबु आमा नभएका अनाथ टुहुरा बालबालिकाहरुलाई १८ वर्ष नपुगेसम्म राज्यबाटै पालन पोषण र शिक्षाका साथै उनीहरुलाई सीपमुलक तालिम दिईने र रोजगारीका लागि व्यवस्था गरिने छ।

७.०. दलित उत्थान तथा भेदभाव

दलित समुदाय प्रतिको सामाजिक भेदभाव र छुवाछुटलाई अन्त्य गर्नु राज्यको विशेष दायित्व हुनेछ। त्यसका लागि बनेका कानून र संवैधानिक प्रबन्धलाई थप परिस्कृत गर्दै त्यसको प्रभावकारी कार्यावयन गरिनेछ। साथै नयाँ राज्य प्रणालीमा दलित वर्गको पहुँचमा बढोत्तरी गर्दै शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीको क्षेत्रमा विशेष अवसर उपलब्ध गराउने कार्यमा राज्यले विशेष ध्यान पुऱ्याउनेछ। दलित वर्गको उत्थानका लागि अधिकार सम्पन्न एक स्वतन्त्र आयोग गठन गरिनेछ। दलित विद्यार्थीहरुको लागि उच्च शिक्षामा छात्रवृत्तिको व्यवस्था, छात्रवृत्तिको निरन्तरता र विस्तार तथा शीप, कला र ज्ञानलाई प्रयोगमा ल्याउन विशेष व्यवस्था गरिनेछ। दलितवर्गको समुचित विकासका लागि राष्ट्रको राजनीतिक निर्णय प्रक्रियामा दलित वर्गको उचित प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता गरिनेछ। उनीहरुको पेशाको संरक्षण, सम्बर्द्धन सहित आधुनिकीकरण गर्दै आर्थिक रूपमा सबलीकरण गर्न गराउनका लागि विशेष किसिमका योजना बनाई लागू गरिनेछ। देशभर छरिएर रहेका दलितहरुलाई जातीय जनसंख्याको आधारमा राज्यको हरेक निकायमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराईने छ।

८.०. धरतिपुत्र/मूलवासी

- (क) धरतिपुत्र मूलवासीहरुको धर्तीमाता, बनजंगल, पानी लगायतको प्राकृतिक श्रोत साधनमाथिको अग्राधिकार सुरक्षित गरिनेछ।
- (ख) आदिवासी जनजातिको परिभाषा र अधिकारलाई हलुका बनाउन थालिएकोले मूलवासीको अधिकार तुलनात्मक अझ बढि र सुनिश्चित गरिनेछ।

९.०. मजदुर, मुक्त कर्मैया, कम्मलही र सुकुम्बासी

९.१. मजदुर सम्बन्धमा

सबै श्रमिक तथा मजदुरलाई अन्तराष्ट्रिय श्रम सन्धी तथा कानूनले प्रत्याभूत गरेको अधिकार ग्यारेन्टी गरिनेछ।

- (क) कुनैपनि उद्योगमा नियमितरूपले कामगरि तोकिएको मापडण्ड पुरागर्ने व्यक्तिलाई स्थायी मजदुर मानि निजलाई निशुल्क डेरा, औषधी उपचार, वीमा सेवा र निवृत्तिभरण साथै आकस्मिक दुर्घटना भएमा आर्थिक क्षतिपूर्तिको प्रत्याभूति गरिनेछ। ओभरटायम वापत भत्ता नदिई कसैलाई पनि औद्यौगिक क्षेत्रमा दिनको ८ घण्टाभन्दा बढी कज्याउन दिईने छैन।

उद्योगधन्दा बाहेकका अन्य पेशागत मजदुरको ज्याला समय सापेक्ष निर्धारण गरिनेछ ।

- (ख) महिला मजदुर सम्बन्धी : कुनैपनि महिलालाई शारीरिक रूपमा असर पुऱ्याउने, यौन शोषण हुने कुनै पनि कार्य गर्न गराउन पाईने छैन । साथै, महिलालाई गर्भवती वा सुत्केरी अवस्थामा साठी दिनसम्म बैतनिक विदा दिई अन्य विषयमा पुरुष मजदुर सरहकै सुविधा सहूलियत प्रदान गरिनेछ । महिला र पुरुषबिच श्रम विभाजन गरी भेदभाव गर्न पाईने छैन ।
- (ग) बाल मजदुर सम्बन्धी : उद्योगहरुमा बालमजदुरलाई काम गर्न गराउन पूर्ण प्रतिबन्ध लगाईनेछ । कसैले आफ्नो उद्योग वा करकारखानामा बाल मजदुर लगाएको पाइए त्यस्ता उद्योगलाई कसुरको मात्रा हेरी सजाय गरिनेछ ।
- (घ) श्रम ऐन र ट्रेड यूनियन ऐनलाई श्रमिक मजदूरहरुको हितको पक्षमा क्रमशः समयानुकूल परिवर्तन गर्दै लगिनेछ ।
- (ङ) श्रमिकहरुको जीवन यापन प्रक्रियालाई सरल र सुविधायुक्त बनाउन बिमा, निवृत्तिभरण लगायत सबै प्रकारका व्यवस्थाहरु पुनरावलोकन गरी आवश्यक सुधार गरिनेछ ।
- (च) वेरोजगार श्रमिकहरुलाई बिना धितो सहूलियत दरमा ऋण दिई रोजगारीको बिस्तार गरिनेछ ।
- (छ) नेपाली श्रमिकहरुको हक हितको रक्षाहुने गरी वैदेशिक रोजगार सेवालालाई व्यवस्थित पारिनेछ ।

९.२. मुक्त कर्मैया

मुक्त कर्मैयाको प्रमाणपत्र पाईसकेकाहरुलाई थरुहट प्रदेशको सौविद्य प्राप्त स्थानमा कम्तिमा १० करा जग्गा दिनेछ । उनीहरुको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार घर बनाउन, स्वच्छ खानेपानी, स्वास्थ्य शिक्षाको निःशुल्क व्यवस्था गरिनेछ । एक घर एक रोजगारीको नीति मूर्त रुप दिन स्वरोजगार मुलक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । उनीहरुको अर्थतन्त्रमा सुधार ल्याउन तथा जीविकोपार्जन गर्न, पेशा व्यवसाय गर्न सर्वसुलभ रुपमा उपकरण र ऋणको व्यवस्था गरिनेछ । आर्थिक उत्थानमा गुणात्मक छलाङ मार्न बैदेशिक रोजगारीको अवसर समेत प्रदान गरिनेछ । जेहन्दार विद्यार्थीहरुलाई उच्च प्राविधिक शिक्षा निःशुल्क उपलब्ध गराउन विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था मिलाइनेछ । पहिचान हुन बाँकी रहेका मुक्त कर्मैयाहरुको यथासिघ्र पहिचान गर्नुको साथै प्रमाणपत्र अविलम्ब व्यवस्था गरिनेछ ।

९.३. कम्लही सम्बन्धमा

कम्लही मुक्तिको घोषण भई सकेपछि पनि अटेर गरी कम्लही राख्ने, त्यसको संरक्षण दिने, पठाउन सहयोग गर्ने र पठाउने सबैलाई कानुनी कार्यवाही गरिने व्यवस्था मिलाइनेछ । मुक्त कम्लहीहरुको पहिचान गरी प्याकेजको रुपमा शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारमुलक तालिमको निःशुल्क व्यवस्था गरिनेछ । दास, बधुवा मजदुर तथा बालबालिकाहरुको हक र अधिकारको सवालमा रहेका राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय सन्धी, महासन्धी एवं घोषणा पत्रलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । शिक्षा, कृषि, महिला तथा स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट कम्लही र उनीहरुको परिवारको चेतना, शिक्षा, रोजगारी र वृत्ति विकासका कार्यक्रमहरु लागू गरिनेछ ।

१०.०. युवा पुस्ताको साभेदारी र भविष्यको सुनिश्चितता सम्बन्धि व्यवस्था नेपालको राजनीतिक परिवर्तनमा युवा पुस्ताको बलिदानीपूर्ण भूमिकाको उच्चकदर गर्दछ। नेपालको नव निर्माणमा युवाको सृजनात्मक उर्जालाई अधिकतम उपयोग गर्न शिक्षाको पहुँचलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरिय बनाउन हाम्रो पार्टीले उच्च प्राथमिकता दिनेछ। सीपमुलक शिक्षा मार्फत युवा रोजगारीको अवसरलाई विस्तार गरिनेछ। युवाहरुका बीच खेलकूद, कला र मनोरञ्जनको पहुँच बढाउन आवश्यक नीति र कार्यक्रम तर्जुमा गरिनेछ। देशको युवा पुस्तालाई ज्ञान र प्रविधियुक्त बनाएर सुरक्षित भविष्य सुनिश्चित गर्नु पार्टीको मुख्य कर्तव्य हुनेछ।

११.०. शारिरीक रुपमा अशक्त सम्बन्धि व्यवस्था (अपाड)

शारिरीक रुपमा अपाङ्ग र अशक्तहरुको लागि निःशुल्क शिक्षा, स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था गरिनेछ। साथै अपाङ्गताको अवस्था अनुसार रोजगारमुलक प्रशिक्षण र भत्ताको व्यवस्था मिलाईनेछ। अपाङ्गहरुलाई परिचयपत्र प्रदान गरी सार्वजनिक सवारी साधन, हवाई जहाज, शिक्षा र स्वास्थ्य उपचारमा सहूलियतको व्यवस्था गरिनेछ। अभियानका साथ देशव्यापि रुपमा अपाङ्गमैत्री विद्यालय, सरकारी कार्यालय, अस्पताल, आदि बनाइनेछ। सीप तथा क्षमता विकास तालिम प्रदान गरी उनीहरुले उत्पादन गरेका हस्तकलालाई राज्यद्वारा समर्थन मूल्य प्रदान गरी बजारमा बिक्रीवितरणको लागि विशेषण कार्यक्रम बनाई लागू गरिनेछ।

१२.०. जेष्ठ नागरिक

७० वर्ष उमेर पुगेका जोसुकै नेपाली नागरिकहरुलाई वृद्ध तथा असक्त भत्ता अनिवार्य दिइनुको साथै स्वस्थ उपचार निःशुल्क रुपमा गरिने र यातायातमा विशेष सहूलियतको व्यवस्था मिलाईनेछ। घर परिवारबाट एकलीएका वा सहारा विहिन भएका वृद्ध वृद्धाहरुको लागि वृद्ध आश्रमको व्यवस्थासंगै आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था गरी उनीहरुलाई सुरक्षित र संरक्षित गरिनेछ।

१३.०. यौनिक र लैंगिक अल्पसंख्यक सम्बन्धी व्यवस्था

- (क) तेस्रो लिंगी तथा समलिंगीहरुलाई राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक लगायत संयन्त्र र प्रक्रियाहरुमा समावेशी र समानुपातिक पहुँच स्थापना गर्न कानूनी व्यवस्था गरिनेछ।
- (ख) कनै पनि प्रकारको सामाजिक भेदभावमा भेल्नु नपर्ने सम्मानित नागरिक जीवन यापन गर्न पाउने विशेष व्यवस्था गरिने छ।
- (ग) कनै पनि महिला तथा यौनिक र लैंगिक अल्पसंख्यक विरुद्ध शारिरीक, मानासीक वा अन्य किसिमको हिंसाजन्य कार्य गरिने छैन। त्यस किसिमको कार्य गर्ने गराउनेहरु कानूनद्वारा दण्डनीय हुनेछन्।
- (घ) पैतृक सम्पत्तिमा छोरा, छोरी, यौनिक तथा लैंगिक अल्पसंख्यकहरुलाई समान हक हुनेछ।
- (ङ) तेस्रो लिंगी तथा समलिंगीहरुले आफूलाई ईच्छाएको व्यक्तिसंग विवाहको हक हुनेछ।
- (च) तेस्रो लिंगीले शल्यक्रियाबाट लिंग परिवर्तन गर्न चाहेमा सो गर्ने स्वतन्त्रता हुनेछ।

१४.०. पिछडावर्गको अधिकार

पिछडाडि पारिएका वर्ग जसलाई पिछडावर्ग भनेर चिनिन्छ, को लागि आधारभूत विकास,

आर्थिक सामाजिक रुपान्तरण र राजनैतिक सहभागीता सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायित्व हुनेछ । यसका लागि आवश्यक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनलाई उच्च प्राथमिकता दिईनेछ ।

१५.०. परिवर्तनका लागि शहीद, बेपत्ता र घाइतेहरु र उनीहरुको परिवार

- (क) देश र जनताको आमूल परिवर्तनका चाहनालाई मूर्त रुप दिन आन्दोलनमा सहभागी भई जीवन आहुति दिने वीर शहीदहरुको आश्रित परिवारहरुको भरण पोषण तथा बाल बालिकाहरुको स्वास्थ्य उपचार तथा उच्च शिक्षासम्म निःशुल्क अध्ययनको साथै रोजगारीको व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- (ख) आमूल परिवर्तनको आन्दोलनमा घाईते भई अशक्त, अपाड भएकाहरुका लागि निःशुल्क स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था र घाईतेहरुको अवस्था अनुसार सीपमुलक तालिम, रोजगारीको व्यवस्था, अशक्त भत्ता तथा आश्रित बाल बालिकाहरुलाई निःशुल्क स्वास्थ्य उपचार र उच्च शिक्षासम्म निःशुल्क शिक्षाको ग्यारेण्टी गराइनेछ ।
- (ग) आन्दोलनका क्रममा शहीद तथा घाईतेहरुको पहिचान गरी परिचय पत्रको व्यवस्था गरी उचित क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (घ) आन्दोलनको क्रममा घाईते भएकाहरुलाई परिचय पत्र वितरणका आधारमा सार्वजनिक यातायातमा ५० प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था गराइनेछ ।

१६.०. हलिया, हरुवा र चरुवा सम्बन्धि व्यवस्था

हलिया, हरुवा र चरुवाको अधिकार, सामाजिक सुरक्षा र विकासलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाईनेछ । सरकारी, नीजि तथा गैरसरकारी रोजगारीमा विशेषण प्राथमिकता सहित अवसर प्रदान गरिनेछ । उनीहरुको क्षमता विकासका लागि एकीकृत योजना लागू गरिनेछ ।

१७.०. भू.पू.सैनिक तथा प्रहरी सम्बन्धि व्यवस्था

नेपालका विभिन्न क्षेत्रमा कार्यरत तथा त्रिपक्षिय सन्धीअनुसार विदेशमा कार्यरत सेना तथा प्रहरीहरुलाई राज्यबाट सम्मान र समान व्यवहार गरिनेछ । भुपू सैनिक तथा प्रहरीको अनुभव र दक्षता अनुसार उनीहरुलाई राष्ट्र सेवाका लागि प्रबन्ध मिलाइनेछ । स्वदेशी भू.पू. सैनिक तथा प्रहरीहरुको समय सापेक्ष निवृत्ति भरण बृद्धि गरिनेछ । राष्ट्र सेवक नेपाली भू.पू. सैनिक तथा प्रहरीका छोराछोरीलाई उच्च शिक्षा अध्ययन गर्नका लागि प्राथमिकतासाथ छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । भू.पू. सैनिकहरुलाई उनीहरुको योग्यता र क्षमता अनुसार स्वदेश वा विदेशमा त्रिपक्षिय सन्धी अनुसार रोजगारीकालागि राज्यबाट पहल गरिनेछ । विदेशमा नेपाली सेना तथा प्रहरीहरु भर्ना गरिएको खण्डमा रोयल्टीको एकिन लेखाजोखा गरी निजहरुकै परिवारको कल्याणकारी काममा प्रयोग गरिनेछ ।

१८.०. दैविक प्रकोप तथा विपत्त सम्बन्धि व्यवस्था

बाढी, पहिरो, आगलागी, भुकम्प, महामारीको रुपमा समय समयमा फैलिने विभिन्न प्राणघातक रोगको सम्बन्धमा राज्यले समयमै दैवी प्रकोप र विपत्ती न्यूनीकरणको विभिन्न उपाय अपनाई नागरिकहरुको जीऊ धनको सुरक्षाको समुचित व्यवस्था गरिनेछ । दैवी प्रकोप तथा विपत्तीमा परेकाहरुको लागि उचित क्षतिपूर्ति सहित पुनःस्थपना तुरुन्त गरिनेछ ।

१९.०. द्वन्द्व रुपान्तरण र द्वन्द्व पीडितको पुनःस्थापनाका लागि व्यवस्था

विगतको हिंसात्मक द्वन्द्वका क्रममा सरकारी तथा युद्धरत पक्षबाट जनधनको क्षति व्यहोरेका द्वन्द्व पीडित सबै नागरिकहरूको क्षतिपूर्ति, पुनःस्थापना र सामाजिक सुरक्षा दिनु राज्यको कर्तव्य हुनेछ। त्यसका लागि राज्यले आवश्यक नियम कानूनको निर्माण गरी उचित क्षतिपूर्ति, पुनःस्थापना एवं व्यवस्थापन गरिनेछ।

२०.०. निकुञ्ज आरक्ष पीडितहरूको सम्बन्धमा व्यवस्था

राज्यद्वारा निकुञ्ज आरक्ष बनाउने वा जैविक विविधता संरक्षण गर्ने नाममा विस्थापित भएकाहरूको उचित व्यवस्थापन तथा मुआब्जा एवं क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरिनेछ। वन्यजन्तु तथा जंगली जनावरहरूबाट धन, जन क्षति भएकाहरूको मूल्याकङ्कन गरी क्षतिपूर्तिको व्यवस्था राज्यले गर्नेछ। निकुञ्ज वरिपरि रहेका जनताहरूको जंगली जनावरबाट जन, धनको सुरक्षा गर्नको लागि विशेष योजना बनाई तुरुन्त लागू गरिनेछ। कञ्चनपुर जिल्लास्ति सुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्जको सिमाङ्कन र व्यवस्थापन गर्दा अधिकांश आदिवासी थारुहरूलाई घरजग्गाबाट सुनियोजित रुपमा बेदखल गरिएको छ। यसको पुनः छानविन गरी राज्यबाट क्षतिपूर्तिको व्यवस्था मिलाइनेछ। राष्ट्रिय निकुञ्ज र आरक्षहरूको सुरक्षा, व्यवस्थापन र उपभोगको अग्राधिकार सम्बन्धित प्रदेशको मूलवासीहरूलाई दिइनेछ।

२१.०. विश्वव्यापिकरण सम्बन्धि व्यवस्था

विश्वव्यापिकरणलाई कुनै जाति, वर्ग, लिंग, क्षेत्र वा मुलुकले रोकेर रोकिने छैन, यो निर्बाध रुपमा फैलिनेछ। तथापि निश्चित अधिकार क्षेत्र, पहिचान र खास खास ऐतिहासिक धरोहरहरूको छुट्टै अस्तित्व रही रहनेछ। जस्तै आदिवासी ज्ञानको स्वामित्व, बौद्धिक सम्पत्तिको स्वामित्व, ऐतिहासिक तथा पूरातात्वीक महत्वका स्थलहरू, आदिको पहिचान गरी सोही जातिय समुहको स्वामित्वमा दिइनेछ। साथै त्यस्ता ज्ञान र सम्पदाहरूको विश्वव्यापिकरणमा टेवा पुग्ने नीति तथा कार्यक्रम समेत ल्याइनेछ। यसबाट विश्वमा त्यस समुदायको पहिचानले व्यापकता पाउने छ भने अर्थोपार्जनको स्थायी माध्यम पनि बन्नेछ।

२२.०. विश्व शान्ति तथा तटस्थता सम्बन्धि व्यवस्था

संयुक्त राष्ट्रसंघको संरचना र कार्यक्रम परिवर्तन, विश्वशान्ति र निःशस्त्रीकरणको पक्षमा रहेकोछ। लोकतन्त्र र मानवअधिकार जस्ता शाश्वत मानव मूल्यको हनन् हुनुहुन्न भन्ने मान्यताको बहालीका पक्षमा उभिनेछ। कुनै पनि देशको आन्तरिक मामिलामा हस्तक्षेप नगरी हामी तटस्थ बस्ने नीति हाम्रो पार्टीले लिएकोछ।

२३.०. अन्तरराष्ट्रिय सीमा व्यवस्थापन र सुरक्षा

अन्तरराष्ट्रिय सीमानाले कुनै पनि मुलुकको क्षेत्रलाई घेरेर राखेको हुन्छ। सीमानाको उचित तवरबाट व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा राज्यको सार्वभौसत्ता कमजोर भएर जान्छ। यसबाट त्यस मुलुकको अस्तित्व गुम्न सक्ने र नागरिक माथि नकारात्मक असर पर्न सक्छ। अतः आफ्नो देशको अन्तरराष्ट्रिय सीमाना व्यवस्थापनका लागि विभिन्न सबैधानिक, कानूनी तथा अन्य व्यवस्थाहरू

- गरिनेछ । नेपालको अन्तरराष्ट्रिय सीमाना व्यवस्थापन गर्न देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (क) सीमाना सम्बन्धि स्पष्ट संवैधानिक व्यवस्था गरिनेछ । सीमाना संरक्षणको मूल जिम्मेवारी केन्द्रीय सरकारको हुनेछ ।
 - (ख) एकिकृत सीमा व्यवस्थापन गर्ने । यसकालागि कूटनीतिक सेवा, विमानस्थल, सीमा क्षेत्रका सुरक्षा निकायहरु, भन्सार, अध्यागमन, हुलाक सेवा, गुप्तचर सेवा, सतर्कता केन्द्र, वन तथा वन्यजन्तु सुरक्षासंग सम्बन्धित निकायहरु बीच समन्वय कायम गर्दै व्यवस्थापन गरिनेछ ।
 - (ग) सीमावर्ति देशका नागरिकहरु बीच राहदानी प्रथा लागु गरिनेछ ।
 - (घ) सीमारेखा, सीमा स्तम्भ निर्माण गरिनेछ ।
 - (ङ) सीमाना सुरक्षावल स्थापना गरी तैनाथ गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
 - (च) अध्यागमन कानूनको कडाईका साथ पालना गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

२४.०. अमानवीय कार्य विरुद्ध दण्ड र न्यायीक अग्राधिकार सम्बन्धी व्यवस्था

कसैले कसैको इच्छा विरुद्ध कार्य गर्न गराउन, महिला (चेलीबेटी) बेचबिखन गर्न गराउन, कर्मैया वा दास राख्न लगाउन, कामको मनासिब ज्याला नदिन, बाल तथा अति बृद्ध (असक्त)लाई मजदुरीमा लगाउन, सामाजिक भेदभाव गरी अपमानित गर्न गराउन पाईने छैन । यस्तो कार्य गर्ने गराउने व्यक्ति र मतिधारलाई समेत अपराधको मात्रा हेरी हदैसम्मको कानूनी कार्यवाही गरिनेछ । कसैलाई पनि राज्यको कानूनद्वारा निर्देशन गरेको काममा बाहेक अमानवीय ढंगले काम गर्न गराउन पाउन छुट हुने छैन । यदि कसैले त्यसो गरे गराएमा कानून बमोजिम हदैसम्मको दण्ड सजाय गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । आदिवासी जनजाति र दलित समुदायलाई न्यायिक अग्राधिकार सुनिश्चित गरिनेछ ।

२५.०. पछाडि पारिएको क्षेत्र: राज्य संयन्त्र र शासकहरुको संकीर्णता, अयोग्यता र दासताका कारण नेपालका कतिपय क्षेत्रहरु जुन प्राकृतिक श्रोत, साधन र अवसरको प्रचुरता हुँदा हुँदै पनि विकासको मूल प्रवाहबाट बन्चित गराइएका छन्, जस्तै कर्णाली अंचल पूरै, डोटी लगायत पहाडी जिल्ला त्यसैगरी तराईका केही भूभाग, आदि । यस्ता क्षेत्रको विकासका लागि पार्टीले विशेष विकासका कार्यक्रमहरु लागू गर्ने र आर्थिक सामाजिक रुपान्तरण र राजनैतिक सहभागीता सुनिश्चित गर्नेछ । यसका लागि आवश्यक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनलाई उच्च प्राथमिकता दिईनेछ ।

२६.०. नेपाल प्रहरी सम्बन्धि व्यवस्था

- (क) प्रहरी कर्मचारीहरुको आचरण, व्यवहार र व्यवसायिकतामा सुधार गरिनेछ ।
- (ख) भ्रष्टाचार, अपराध र दण्डहिनता विरुद्ध शून्य सशनशीलताको विकास नेपाल प्रहरीमा लागू गरिनेछ ।
- (ग) जिम्मेवारीपूर्ण, पारदर्शी र जनमुखी प्रहरी सेवा प्रदान गरिनेछ ।
- (घ) गुण्डागर्दी र संगठित अपराध नियन्त्रणमा प्रहरीको व्यापक परिचालन गरी नियन्त्रण तथा निर्मूल गरिने नीति तथा योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- (ड) नेपाल प्रहरीहरुको प्रविधि र प्रयोगमा विशेष जोड दिईनेछ ।
- (च) प्रादेशिक प्रहरीहरुलाई आवश्यकीय कानूनी अधिकार सम्पन्न बनाईनेछ ।
- (छ) प्रहरी परिचालनमा परिमार्जन र बिस्तार गरी प्रहरी सेवालाई जनमुखी र प्रभावकारी बनाईनेछ ।
- (ज) नेपाल प्रहरीमा भर्ना तथा बढुवा गर्दा सबै जाति वर्ग, लिंग, क्षेत्रको पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुनेगरी गरिनेछ ।

२७.०. नेपाली राष्ट्रिय सेना सम्बन्धि व्यवस्था

सेना संघीय सरकारको मातहतमा रहनेछ । नेपाली सेनाको उपयुक्त संख्या, लोकतान्त्रिक संरचना, राष्ट्रिय र पूर्ण समावेशी चरित्र निर्माण गरी सबै जाति, वर्ग, लिंग र क्षेत्रको पूर्ण समानुपातिक आधारमा राष्ट्रिय सेना गठन गरिनेछ । लोकतन्त्र, मानवअधिकार र नागरिक सर्वोच्चताको मूल्यमान्यता बारे सेनालाई प्रशिक्षित गर्ने काम गरिनेछ । सेना भित्र हुने सबै प्रकारका भेद्भाव, शोषण, दमनको पूर्ण अन्त्य गरिनेछ । सार्वभौमसत्ता, अखण्डता, स्वतन्त्रता र राष्ट्रिय एकताको रक्षा तथा राष्ट्रिय विकास र निर्माण कार्यकोलागि नेपाली सेनाको संगठन रहनेछ । राष्ट्रप्रमुख, नेपाली राष्ट्रिय सेनाको परमाधिपति हुने र प्रधानसेनापतिको नियुक्ति सरकार प्रमुख/मन्त्रीपरिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रप्रमुखले गर्नेछ । नेपाली राष्ट्रिय सेनाको परिचालन, नियन्त्रण, सञ्चालन र व्यवस्थापन कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम सरकार प्रमुख/मन्त्री परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रप्रमुखले गर्नेछ । सेना परिचालन सम्बन्धि निर्णय व्यवस्थापिकाको विशेष सुरक्षा समितिबाट अनुमोदन हुने व्यवस्था गरिनेछ ।

(ई) थरुहट तराई पार्टीको अभियानहरू

१.० विभेद नीति विरुद्धको अभियान

नेपालमा विभिन्न खालका विभेद, अनिमितता र असन्तुलन व्याप्त छन्। तीसबै विरुद्ध पार्टीले विशेष अभियान चाल्नेछ, जो निम्नानुसार रहेका छन्।

१.१. भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियान

देश विकास, राजनीति र सार्वजनिक सेवामा व्याप्त भ्रष्टाचारलाई जरैदेखि निर्मूल पार्ने ठोस अभियानका साथ अगाडि बढ्ने नीति तथा कार्यक्रम रहनेछ। यसबाट ठूला भ्रष्टहरू कानूनको कठघरामा आउनेछन्, भ्रष्टाचार उन्मुखहरू सुध्दिने अवसर पाउनेछन् र नयाँ भ्रष्टहरू पलाउन पाउने छैनन्। सरकारी निकायमा रहेका हरेक पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूको आय व्यय विवरण वार्षिक रूपमा अनिवार्य रूपमा पेश गरी लेखा जोखा गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ। आयव्ययको विवरण पेश गरी अभिलेखिकरण गर्ने सरकारी अभियानमा सहयोग नगर्ने कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरूलाई हदैसम्मको कारवाही गरिनेछ।

१.२. जातीय भेदभाव तथा छुवाछुट विरुद्धको अभियान

- (क) कुनै पनि व्यक्तिलाई जात, जाति, धर्म, वर्ण, लिंग, जन्म, वंश, पेशा, समुदाय वा उत्पत्तिको आधारमा कुनै किसिमको जातीय भेदभाव, बहिष्कार, अस्वीकार, प्रतिबन्ध, निषेध, निस्काशन, नाकाबन्दी, छुवाछुट गरिने छैन। यस्तो भेदभावपूर्ण व्यवहार मानवताको विरुद्धको अपराध, जघन्य सामाजिक अपराध हो, यो पूर्ण प्रतिबन्धित र दण्डनीय हुनेछ, र पीडित पक्षले कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिमको क्षतिपूर्ति पाउनेछ।
- (ख) भेदभाव तथा छुवाछुट जन्य व्यवहार प्रदेश, सरकार, व्यवसायिक संस्था, वा राजनीतिक दल वा कुनै पनि व्यक्तिले मानवीय जीवनका कुनै पनि क्षेत्र र स्थानमा गर्न पाइने छैन।
- (ग) कुनै जात जाति वा उत्पत्तिका व्यक्तिहरूको समुहको उच्च नीच मान्ने, जात जातिको आधारमा सामाजिक विभेदलाई न्यायोचित ठहर्‍याउने वा जातीय सर्वोच्चता वा घृणामा आधारित विचारको प्रचार प्रसार गर्ने वा जातीय विभेदलाई कुनै पनि किसिमले संरक्षण वा प्रोत्साहन गर्न पाइने छैन भनि आम जनसमुदायमा जातीय भेदभाव तथा छुवाछुट विरुद्धको अभियान सञ्चालन गरिनेछ।

१.३. वर्गिय शोषण विरुद्धको अभियान

नेपालमा वर्गिय अन्तर विरोधको खाडल दिनप्रतिदिन बढाउँदै लगेको छ। धनी भन्नु धनी र गरीब भन्नु गरीब हुँदैछन्, यो पूर्ण अन्त्य गरिनु पर्दछ। न्यूनतम पारिश्रमिकमा गरीबहरूलाई काममा लगाई व्यापक श्रम शोषण भईरहेको छ। दिनभरी गरिएको कामबाट आएको पारिश्रमिकबाट उसको समान्य दैनिक जीवन पनि बिताउन गाह्रो भईरहेको अवस्था छ। यसर्थ काम अनुसारको उचित दाम दिईनु पर्दछ भन्ने हाम्रो पार्टीको मान्यता भएको हुनाले यसलाई अभियानको रूपमा लैजान्छौं।

१.४. लिंगिय शोषण विरुद्धको अभियान

नेपालमा लिंगिय शोषण जरो गाडेर बसेको छ। महिला र पुरुषमा गरिएको भेदभावको अन्त्यको लागि विशेष अभियान चलाई लिंग र लैंगिक भुकाव, गर्भावस्था, वैवाहिक स्थिति, शारीरिक अवस्थाको आधारमा हुने विभेदमाथि प्रतिबन्ध लगाईनेछ। समान कामका लागि महिला पुरुष दुबैलाई समान पारिश्रमिक तथा पुख्र्यौली सम्पत्तिमा विना लैंगिक विभेद समान हक सुनिश्चितताको लागि ठोस कदम चालिनेछ।

१.५. जातिय शोषण तथा रंगभेद विरुद्धको अभियान

नेपालको विभेदकारी नीति तथा शासन व्यवस्थाका कारण चरम रूपमा जातीय शोषण, दमन तथा विभेद भईरहेको छ। नाक, वर्ण र रंगकै आधारमा यहाँ विभेद भईरहेको छ। कालो वर्ण हुने बित्तिकै मधेशी भनि हेप्ने, नेपाल प्रहरी तथा सेनामा भर्ति नलिने, नगन्य संख्यामा लिए पनि सरुवा बहुवामा भेदभावपूर्ण व्यवहार गर्ने, आदिवासी जनजाति थारु, मगर जस्ता आदिवासी जनजाति भएकै कारण सरकारी अवसरबाट बन्चित गराइने, दलितलाई पानी नचल्ने जात भनि घृणा गर्ने, हेप्ने प्रवृत्ति नेपालमा हालसम्म व्याप्त छ। यी सबै नेपालका विभेदकारी ऐन कानून, नीति नियम र सामाजिक विभेदका उपज हुन। यसको सामुल अन्त्य गर्नकालागि नयाँ संविधानमा उनीहरुको मुद्दा र सवालहरुलाई सम्बोधन गरी व्यवहारिक रूपमा अनुभूति गर्नको लागि सामाजिक जनचेतनामा जोड दिन जरुरी रहेको छ। यसर्थ हाम्रो पार्टीले यो मुद्दालाई विशेष प्राथमिकता दिदै अभियानकै रूपमा सशक्त अगाडि बढाउनेछ।

१.६. नातावाद कृपावाद विरुद्धको अभियान

नेपालमा सदियौं वर्ष पहिलेदेखि एकल जातिको प्रभुत्व रहनुको मुख्य कारण नै नातावाद, कृपावाद र जातिवाद हो। नेपालको राजनीतिक, प्रशासनिक, कर्मचारीतन्त्र लगायत हरेक क्षेत्रमा नातावाद एवं कृपावादले जरो गाडेर बसेको संरचाना छ। यसर्थ योग्यता र क्षमता हुँदा हुँदै पनि योग्यवानहरु अवसरबाट बन्चित भएको अवस्था घामभैँ छर्लङ्ग छ। लोकतन्त्रलाई फलिभूत बनाउनको लागि विद्यमान रहेको नातावाद र कृपावादको पूर्णअन्त्य गरी सबै तहतफकामा योग्यता र क्षमताको आधारमा सबै जाति, वर्ग, लिंग, क्षेत्रको समुचित अनिवार्य प्रतिनिधित्व हुनुपर्दछ भन्ने हाम्रो मान्यता हो। प्रदेशको हरेक संयन्त्रको प्रत्येक तहतफकामा जातीय जनसंख्याको आधारमा पूर्णसमानुपातिक प्रतिनिधित्वको संवैधानिक सुनिश्चितता हुनुपर्दछ भन्ने मान्यताका साथ सशक्त रूपमा अभियान अगाडि बढाइनेछ।

१.७. एकल जातिय प्रभुत्व विरुद्धको अभियान

नेपालको केन्द्रीकृत र एकात्मक राज्य व्यवस्थाका कारण राज्यको हरेक संयन्त्रको प्रत्येक तहतफकामा सदियौं वर्ष पहिलेदेखि एकल जातिको प्रभुत्व रहिआएको छ। यही कारण नेपालमा जातिय दमन र विभेद छ। यसैले नेपालका बहुसंख्यक धरतिपुत्र आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेशी, महिला, पिछडावर्ग समुदाय राज्यको मूल प्रवाहबाट पाखा लगाईएकाछन्। उनीहरुको सहभागीता र प्रतिनिधित्व विना देशको समुचित विकास हुनसकदैन। यसर्थ नेपालमा

रहेको एकल ब्राह्मणवादी जातीय प्रभुत्वको सामूल अन्त्य गर्दै लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र सिद्धान्त अनुसार राज्यको हरेक संयन्त्रको प्रत्येक तहतप्कामा जातीय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गर्न गराउन तथा राज्यको मूल प्रवाहबाट पाखा लगाईएकाहरूलाई हरेक क्षेत्रमा विशेष अग्राधिकारको व्यवस्था गरी राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउनका लागि हाम्रो अभियान सशक्त रूपमा रहनेछ ।

१.८. काला बजार विरुद्धको अभियान

नेपालको बजारमा अत्याधिक काला बजारी व्याप्त छ । दैनिक जीवनमा उपभोगका सामग्रीहरूको भाऊ दिन प्रतिदिन आकाशीदै गईरहेको छ । मनोमानी हिसाबमा बजार भाऊ निर्धारण गर्दै व्यापारीहरू सामान्य जीवन यापन गर्ने नागरिकहरूलाई दुहन गरिरहेका छन् । खाद्य गुणस्तरमा पनि नाप तौल र स्तर निर्धारण गर्ने संयन्त्र प्रभावकारी नभएको कारण बजार माफियाहरू सरकारी राजस्व समेत तिर्न ढाक छोप गर्दै अकूत सम्पत्ति कमाई रहेका छन् । यस सम्बन्धमा हाम्रो पार्टीले प्रभावकारी संयन्त्र तथा पूर्वाधार बनाई उचित बजार भाऊ निर्धारण गर्दै बस्तु तथा सेवाको मूल्य दर भाऊ समेट खुलाई अनिवार्य रूपमा रहने गरी बजार व्यवस्थापन गरिनेछ । सर्वशुलभ किसिमबाट बस्तु तथा सेवाको आयात तथा निर्यात गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ । काला कजार विरुद्धको अभियानमा तदारुकताका साथ स्थानिय स्तरमा उत्पादन गरिएका कृषि सामग्रीहरूको उपभोगको लागि विशेष जोड दिदै ग्रामीण अर्थतन्त्रमा सुधार ल्याउन अभियान चलाईनेछ ।

१.९. क्षेत्रीय विभेद विरुद्धको अभियान

नेपालको केन्द्रीकृत र एकात्मक राज्य व्यवस्थाका कारण यहाँ क्षेत्रिय विभेद छ । सबै किसिमका विकास निर्माणका कार्यदेखि दैनिक जीवन यापनका सामग्रीहरू समुचित तवरबाट नभई सबै केन्द्रमुखी तथा शहरमुखी छन् । यसर्थ पिछडिएको क्षेत्रको आधारभूत विकास, आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरण र राजनैतिक सहभागीता सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायित्व हुनेछ । यसका लागि आवश्यक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनलाई उच्च प्राथमिकता दिईनेछ ।

(३) थरुहट तराई पार्टी, नेपाललाई नै किन रोज्ने ?

थरुहट तराई पार्टी नेपाल राष्ट्रको स्वतन्त्रता, जनताको स्वाभिमान, लोकतन्त्रको रक्षा गरेर राष्ट्रियताको संवर्द्धन गर्न चाहन्छ । नेपालको भूभाग, प्राकृतिक श्रोत साधन र जनताको स्वतन्त्रता र सुरक्षा एवं नेपालको सार्वभौमिकताको रक्षा तथा संघीय समाजवादको बाटोमा (गन्तव्य) थरुहट तराई पार्टी नेपाल अग्रसर छ । नेपालको केन्द्रीकृत एकात्मक राज्य शासन व्यवस्थाको पूर्णअन्त्य गर्दै एकल जातीय ऐतिहासिक पहिचानको आधारमा संघीय प्रदेश स्थापना गर्नु, बहिष्करणमा पारिएका आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेशी, महिला, अल्पसंख्यक र पिछडावर्गहरुलाई राज्यको हरेक संयन्त्रको प्रत्येक तहतर्फका लगायत राजनीतिक एवं विभिन्न क्षेत्रमा जातीय जनसंख्याको आधारमा पूर्णसमानुपातिक प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता गराउनु हाम्रो पार्टीको मुख्य उद्देश्य हो । संघीय समाजवादको आदर्श अनुरूप पछाडि पारिएका जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिंगको उत्थान, गरिबी उन्मूलन र ग्रामिण विकासका लागि सरकारी क्षेत्रबाट अत्याधिक बजेट प्रयुक्त गर्दै देशलाई आर्थिक रूपले समृद्ध पार्न र उत्पादन बढाउने कार्यमा नीजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने र सामाजिक न्याय एवं समानता कायम गर्न चाहन्छ ।

थरुहट तराई पार्टी नेपाल एकमात्र यस्तो पार्टी हो जसले आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेशी, महिला, सिमान्तकृत, अल्पसंख्यक, पिछडावर्गको हक र अधिकारको सवालमा वकालत गर्दै उनीहरुको राजनीतिक गर्ने क्षमतामा विकास पुऱ्याउदै नेपालको राष्ट्रिय राजनीतिमा समाहित गर्न मद्दत पुऱ्याउने नीति तथा योजना बनाएको छ । वर्तमानमा रहेको नेपालका विभिन्न राजनीतिक दलहरु कहिल्यै पनि उनीहरुको सवाल र मुद्दाहरुमा संवेदनशील हुनसकेका छैनन् नत कहिल्यै हुनेछन् । नत ती पार्टीहरुमा आन्तरिक लोकतान्त्रिकरण नत समावेशी नै बन्न सकेका छन् । खस ब्राहमणवादी चिन्तन बोकेका पार्टीहरुमा जातिवाद, नातावाद, कृपावाद, प्रभूत्ववाद, तानाशाही शैली र प्रवृत्ति हावी हुनुका साथै गुटगत राजनीतिकाकारण आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेशी, महिला, सिमान्तकृत, पिछडावर्ग र अल्पसंख्यक समुदायका नेताहरु कहिल्यै पनि केन्द्रीय नेतृत्व तथा निर्णायक स्थानमा पुग्न पाएनन । फलस्वरूप उनीहरुको मुद्दा र सवालहरु जीउँकात्युँ हुनुका साथै राजनीतिक गर्ने बाटो नै समाप्त भएर गएको ईतिहास घाम भै छर्लङ्ग छ । राजनीतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक, भाषिक, प्रशासनीक आदि क्षेत्रमा बहिष्करणमा पारिएका ती समुदायहरुको अब यी पार्टीहरुबाट राज्यको मूलधारमा आउने कोरा कल्पना मात्र हुनेछ यसर्थ सबै जाति, वर्ग, लिंग, क्षेत्रको समुचित प्रतिनिधित्व हुने गरी उनीहरुको मुद्दा र सवालहरुलाई प्रमुख प्राथमिकता दिदै सम्बोधन गर्न गराउनका लागि राष्ट्रिय राजनीतिकको मूलधारमा उनीहरु आउन जरुरी रहेको हुनाले नयाँ विकल्प सहितको थरुहट तराई पार्टी, नेपाल स्थापना गरी अगाडि बढेका छौं । यसलाई हुर्काउने, फलाउने, फुलाउने जिम्मा हामी आमनागरिक समुदायहरुको भएको हुनाले सबैमा सहयोगको लागि हार्दिक अपिल गर्दछौं ।

अन्त्यमा,

एकात्मक तथा केन्द्रीकृत राज्यसत्ताको एकाधिकार र राजनीतिक विशेषाधिकार अन्त्य गरी संघीय लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यता अनुसार मानिसले मानिसलाई गर्ने प्रत्येक जातीय, क्षेत्रिय शोषण, दमन, उत्पीडन एवं विभेद् उन्मूलन गरिने छ । राज्यका नागरिकहरूको योग्यता अनुसारको काम र दाम दिने, नेपाली नागरिकहरूको जातीय र भौगोलिक विशिष्टतामा आधारित लोकतन्त्र र संघीय समाजवादको सिद्धान्त अनुसार समतामूलक समाजको निर्माण र कानूनी राज्यको मान्यताले लोक कल्याणकारी नेपालको स्थापना र राज्य सरकार संचालन गर्ने थरुहट तराई पार्टीको मूल लक्ष्य रहेको छ

थरुहट तराई पार्टी नेपाललाई संविधान सभाको निर्वाचनमा मत किन ?

१. संघीय र प्रदेश सरकारको हरेक संयन्त्रको प्रत्येक तहतफकामा जातीय जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्वको संवैधानिक सुनिश्चित गराउन ।
२. एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचानका आधारमा स्वायत्त प्रदेश स्थापना गर्नको लागि ।
३. आदिवासी जनजाति, दलित, मुस्लिम, मधेशी, महिला, सिमान्तकृत र अल्पसंख्यक जातजाति एवं समुदायको मुद्दा एवम् सवाललाई सम्बोधन गराई उनीहरूलाई राज्यको मूलप्रवाह ल्याउन ।
४. मुक्त कर्मैया, कम्मलहरी, हरुवा, चरुवाहरूको व्यवस्थापन गर्नका लागि राज्यबाट विशेष व्यवस्था गराउन ।
५. सबैखाले विभेद्, उत्पीडन र जातीय छुवाछुटको समुल अन्त्य गरी समतामूलक र समुन्नत संघीय नयाँ नेपाल बनाउनका लागि ।
६. जातीय स्वायत्तता र स्वशासनको संवैधानिक ग्यारेण्टी गराउन ।
७. आदिवासी जनजाति, मधेसी, मुस्लिम, दलित, महिला, मजदुर, किसान, पिछडावर्ग, अल्पसंख्यक समुदायलाई अधिकार सम्पन्न बनाई राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउन ।
८. आईएलओ महासन्धि नं. १६९, आदिवासी अधिकार सम्बन्धि संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणापत्र, सीवीडी कन्भेन्सन १९९२ अक्षरश कार्यान्वयन गर्न गराउन ।
९. जल, जंगल, जमिन, जडिबुट्टी लगायत सम्पूर्ण प्राकृतिक श्रोतसाधनमा आदिवासी जनजातिहरूको अग्राधिकार सुनिश्चित गराउन ।
१०. आदिवासी जनजातिको भाषा, धर्म, संस्कृतिलाई राज्यमा समान हैसियत र मान्यता दिन प्रदान गराउन ।
११. केन्द्रीकृत र एकात्मक राज्य शासन व्यवस्थाको अन्त्यगरी जातीय पहिचान सहित संघीय नयाँ नेपाल बनाउन ।

(ऊ) हाम्रा नाराहरु

थरुहट तराई पार्टी नेपालको नाराहरु निम्नानुसार लिपिबद्ध गरिएका छन् ।

आत्मनिर्णयको अधिकार र एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचानको आधारमा संघीय प्रदेश ॥
सबै जाति र धर्मको पहिचान, आत्मसम्मान, अधिकार र न्यायकालागि थरुहट स्वायत्त प्रदेश ॥

संघीयता सहितको नयाँ संविधान । एकल जातिय ऐतिहासिक पहिचानको प्रदेश निर्माण ॥

थरुहट पार्टीको परिकल्पना । थरुहट स्वायत्त प्रदेशको स्थापना ॥

अरुलाई मत दियौं पटक पटक । थरुहट पार्टीलाई मत दिउँ यस पटक ॥

मुक्त कमैया, कम्लद्धी सुकुम्बासी हाई हाई । शोसक सामन्ती बाई बाई ॥
किसान मजदुर एकजुट होऔं । एकात्मक केन्द्रीकृत शासन अन्त्य गरौं ॥

पहिचान, अधिकार र आत्मसम्मानका लागि थरुहट पार्टीमा गोलबद्ध होऔं ।
पूर्ण समानुपातिक, समृद्ध र सम्पन्न नेपाल बनाई दीगो शान्ति स्थापना गरौं ॥

जातीय ऐतिहासिक पहिचानको आधारमा संघीय नेपाल बनाउने हाम्रो अभिभारा ।
पहिचान, आत्मसम्मान, अधिकार र न्यायका लागि थरुहटमा गोलबद्ध होऔं सारा ॥

गाउँगाउँ टोलटोलमा ब्यापक हल्ला छ ।

ढक्कीमा भोट हाल्ने हामी सबैको सल्लाह छ ॥

जय थरुहट !

